

ZA

SKUPNOSTNO UPRAVLJANJE Z ŽIVLJENJSKIMI VIRI

Vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri so izdale organizacije Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Focus, društvo za sonaraven razvoj, Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC in Inštitut za politike prostora.

Založnik: Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, 2. elektronska izdaja

Urednica: Renata Karba

Avtorji: Renata Karba, Tomislav Tkalec, Marko Peterlin, Senka Šifkovič Vrbica

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovna zasnova in oblikovanje naslovnice: Iz principa

Fotografije: Shutterstock, Albert Kolar, SOkol, spletne strani in družabna omrežja nosilcev dobrih praks

Vodnik je objavljen na spletnem mestu www.DovoljZaVse.si.

Vodnik je bil izdan v okviru projekta *Skupnostno upravljanje z življenjskimi viri*, ki so ga izvajale organizacije Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Focus, društvo za sonaraven razvoj, Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC in Inštitut za politike prostora. Projekt je iz sredstev Sklada za podnebne spremembe financiralo Ministrstvo za okolje in prostor.

2. tiskano izdajo vodnika sta sofinancirala Slovenska nacionalna komisija za UNESCO in Mestna občina Ljubljana.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
[COBISS.SI-ID=295350016](https://nuk.urn.si/urn:nbn:si:zbeta:COBISS.SI-ID-295350016)
ISBN 978-961-6450-37-9 (pdf)

Ljubljana, maj 2018

Vsebina

Povzetek	4
Blaginja – trajna in za vse	6
Celovita blaginja.....	7
Nobena skupnost ni otok.....	8
Danosti in trendi brez predznaka	9
Za blaginjo moramo poskrbeti sami, a skupaj	12
Zame, za skupnost in za planet	13
Trajnostno urejanje prostora	16
Samooskrba s hrano	22
Energetska učinkovitost in oskrba z energijo iz lokalnih obnovljivih virov	28
Lokalno krožno gospodarstvo in trajnostna potrošnja.....	35
Oblike organiziranja skupnosti	44
Organizacijske oblike, ki imajo solastništvo in soupravljanje že vgrajeno	44
Druge oblike	46
Najbolje je, če stopijo skupaj vsi	48
Dejavniki uspeha	49
Vključujoče načrtovanje prihodnosti	49
Umna izbira finančnih modelov in virov	50
Usposobljenost in aktivnost	51

Povzetek

Ta vodnik po skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri govori o **blaginji**. O tem, da jo imamo obobilju virov, s katerimi je obdarjena Slovenija, na dosegu roke. In o tem, da nam polzi med prsti – kot dragocena, a slabo izkoriščena deževnica. Predvsem pa o tem, da si blaginje ne moremo zagotoviti kot posamezniki, ampak se moramo zanjo zavzeti kot **skupnost**. In da se bogastvo virov pretvori v celovito in trajno blaginjo za ljudi šele, ko znamo z viri upravljati na **vzdržen in sonaraven način**, pri tem pa braniti **suverenost** in gojiti **avtonomno razmišljanje**.

Vodnik obravnava štiri ključna področja, na katerih lahko s trajnostnim skupnostnim upravljanjem z življenjskimi viri ustvarjamo blaginjo **za posameznika, za skupnost in za planet**: (1) urejanje prostora, (2) samooskrbo s hrano, (3) energetska učinkovitost in oskrbo z energijo iz lokalnih obnovljivih virov ter (4) lokalno krožno gospodarstvo in trajnostno potrošnje. Spotoma je predstavljenih **60 domačih in tujih dobrih praks**, ki pričajo o tem, da je skupnost več kot le seštevek njenih članov. Energetskim in finančnim prihrankom, oskrbi s kakovostno in varno hrano, skladno urejenemu prostoru in zadovoljenim potrebam po izdelkih in storitvah se ob skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri pridružijo še številne nematerialne koristi, kot so vključenost in povezanost, solidarnost med generacijami in z ranljivimi skupinami, strpnost, kreativnost in skupinska modrost, medčloveške vezi in veselje. Širša družba pa je deležna koristi, kot so lokalna delovna mesta, zmanjšanje uvozne odvisnosti, povečanje konkurenčnosti gospodarstva, zmanjšanje pritiska na zdravstveno blagajno in odpornost na zunanje pretese.

Namen vodnika, katerega naslov govori hkrati o obilju možnosti in o dozorelosti časa za spremembe, je **prispevati k opolnomočenju lokalnih skupnosti, da prevzamejo aktivno vlogo v izgradnji svoje blaginje**.

Namenjen je prvenstveno lokalnim skupnostim vseh oblik in velikosti: neformalnim, kot so združenja občanov in civilne iniciative, ter formalnim, kot so društva in druge civilnodružbene organizacije, četrtne skupnosti, občine in združenja občin. Poleg tega je namenjen tudi medijem in vsem ostalim, ki lahko prispevajo k promociji koncepta in razširjanju dobrih praks. Nenazadnje pa tudi deležnikom, ki lahko koncept skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri vključijo v oziroma upoštevajo pri svojem delovanju: izobraževalcem, razvojnim agencijam, podjetjem, socialnim partnerjem, interesnim združenjem ipd. Koristi lahko tudi vsem ostalim, ki jih zanima področje suverenega upravljanja z življenjskimi viri na trajnosten način.

Vodnik je nastal v okviru projekta »Skupnostno upravljanje z življenjskimi viri«, ki so ga v letu 2016 izvajale organizacije Focus, društvo za sonaraven razvoj, Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, IPoP – Inštitut za politike prostora ter Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC.

Blaginja – trajna in za vse

Kadar v širših ali ožjih skupnostih na vključujoč način razmišljamo o **budočnosti, ki jo želimo zase in za svoje otroke**, največkrat sanjamo o visoki kakovosti življenja, delovnih mestih, gospodarskem napredku, ohranjeni naravi ter neonesnaženem okolju.¹ Cilji, ki si jih zastavljamo, intuitivno povzemajo vse pomembnejše dejavnike, s katerimi od leta 2012 merimo **blaginjo prebivalcev in prebivalcev Slovenije ter njeno trajnost**.² Statistična blaginja je predstavljena s kazalniki, iz katerih lahko razberemo priložnosti in izzive, ki prispevajo k sedanji in bodo krojili prihodnjo blaginjo naše skupnosti: ne samo višina, ampak tudi enakost porazdelitve materialnih dobrin; ne samo število delovnih mest, ampak tudi njihova kakovost in primerno razmerje dela in prostega časa; dostojno stanovanje in dostopnost izobraževanja za vse, ki se želijo izobraževati; zdravje, zaupanja vredne institucije, varnost, dostopnost komunikacijske infrastrukture in kulturne ponudbe; kakovost zraka, ki ga dihamo, dostopnost in kakovost pitne vode, pripravljenost na izredne vremenske dogodke, oskrba z energijo po dostopnih cenah za vse in dolgoročno vzdržno ravnanje z odpadki. **Lahko imamo vse to? Lahko.** Vendar si celovite blaginje ne moremo zagotoviti niti kot posamezniki niti kot posamezni gospodarski subjekti. Čist zrak, kakovostna pitna voda, lepota krajine – to so nekateri od elementov blaginje, ki jih lahko dosežemo samo, če se **povežemo kot skupnost in si za njih skupaj prizadevamo**.

Številni primeri skupnosti, ki so upravljanje z naravnimi in drugimi viri v svojem okolju vzele v svoje roke, to potrjujejo.

¹ Nabor je oblikovan iz preseka vizij strateških razvojnih dokumentov nekaterih slovenskih občin (Šentrupert, Kranj, Škofja Loka, Zalec, Vojnik, Kidričevo), objavljenih na spletu.

² Kazalniki blaginje v Sloveniji: www.kazalniki-blaginje.gov.si.

Celovita blaginja

Največji izziv pri razvojnem načrtovanju je dejavnike blaginje, lično razdeljene v tri skupine kazalnikov – za ekonomsko, družbeno in okoljsko področje – pretvoriti v strategije in dejavnosti, ki prispevajo k njihovemu **hkratnemu doseganju**. Ne k doseganju gospodarskega napredka na račun okolja, ne k bogatjenju enega na račun drugega, ne k doseganju lokalnih koristi na račun planeta in sobitij, ki na njem bivajo. To ni samo stvar etike. Naš model družbe, ki temelji na nebrzdanemu potrošništvu in rasti, se globalno ne bo mogel ohraniti, ne da bi ogrozil naravo in človeštvo. Iz teorije trajnostnega razvoja, predvsem pa iz empiričnega zgodovinskega primera stoletje trajajočega nebrzdanega izčrpavanja naravnih virov in onesnaževanja okolja, smo se naučili, da trajne blaginje s prevlado enega nad drugim ni moč doseči.

Z usvojenimi lekcijami iz obdobja industrializacije in globalizacije za vsako ceno **se številne večje in manjše lokalne skupnosti³ v Evropi ponovno obračajo k virom, ki jih imajo v svojem okolju, in k ljudem** – tistim z imeni in obrazi, ki skupaj živijo v organiziranih skupnostih, kot so občine in regije, pa tudi v (posameznih) vaseh in mestih ter na mikro ravni v soseskah in četrtih skupnostih; ki se povezujejo v društva in druge civilnodružbene organizacije ali tvorijo združenja občanov in civilne iniciative.

Številne lokalne skupnosti različnih oblik in velikosti ne želijo več čakati in nemo opazovati igre velikih naddržavnih političnih povezav in gospodarskih gigantov. Ne delajo si utvar, da v Bruslju, znotraj netransparentnih finančnih institucij in v strateških oddelkih mednarodnih korporacij, razmišljajo o blaginji njihove skupnosti. Hočejo biti **suvereni, aktivni in odgovorni soustvarjalci trajne blaginje**. Skupaj razmišljajo o tem, kaj, zakaj, koliko in kako želijo proizvajati, katere vire imajo v lokalnem okolju in katere so najbolj obetavne razvojne priložnosti, ki iz njih izhajajo. **Voda, gozd, rodovitna tla, obnovljivi viri energije, ohranjenost okolja, raznolikost in lepota krajine, biotska raznovrstnost** – to so v Sloveniji prepoznani aduti. To so naši življenjski viri. Pa tudi **kakovostne šole, obrtno podjetniška in kmečka tradicija ter znanja, prostovoljstvo in društvene dejavnosti, športna infrastruktura, raznoliko kulturno ustvarjanje ter kreativnost, inovativnost in močna lokalna pripadnost ljudi**.

Lokalne skupnosti so najbolj naraven skrbnik in varuh ohranjanja količine in kakovosti življenjskih virov v svojem okolju, saj ti predstavljajo osnovo za trajno blaginjo, ki jo bodo lahko uživali tudi prihodnji rodovi.

³ Pojem »lokalna skupnost« ni opredeljen količinsko (s številom ljudi oz. z velikostjo ozemlja) ali z upravno-političnim sistemom. Slovar slovenskega knjižnega jezika lokalne skupnosti opredeljuje kot skupnosti, ki se oblikujejo kot tvorbe dolgotrajnih družbenih procesov na določenem zemljepisnem področju.

Trajnostni razvoj je takšen način razvoja, ki zadošča današnjim potrebam, ne da bi pri tem ogrožal možnosti prihodnjih generacij, da zadostijo svojim lastnim potrebam.

(Svetovna komisija za okolje in razvoj (WCED), 1987)

Ena kričeče pobarvana fasada ali jumbo plakat na polju lahko uniči možnosti za kakovostno bivanje in turizem z visoko dodano vrednostjo za vso dolino. Po drugi strani pa daljinski sistem ogrevanja na lesno biomaso povečuje vrednost vseh gozdov v lokalnem okolju, prebivalcem zagotavlja zanesljivo oskrbo s poceni toploto, zmanjšuje odvisnost od uvoženih energentov in prinaša delovna mesta v proizvodnji biomase.

Nobena skupnost ni otok

Noben človek ni otok, popolnoma sam zase; vsak človek je kos celine, del kopnega; če morje odplavi grudo zemlje, se Evropa zmanjša, kot bi se zmanjšal rtič, kot bi se posestvo tvojih prijateljev ali pa tvoje lastno ... (John Donne, Devotions Upon Emergent Occasions, 1624)

Blaginjo skupnosti v veliki meri krojijo tudi priložnosti in grožnje, ki prihajajo od zunaj oziroma so nam skupne kot človeški civilizaciji in planetarnemu ekosistemu. Posamezna lokalna skupnost ne more sama rešiti problemov, kot so **podnebne spremembe, upadanje biotske raznovrstnosti ter pohajanje svetovnih zalog ključnih surovin**. Lahko pa – bolj gibčno kot veliki sistemi – prevzame svoj delež odgovornosti za »**skupni pašnik**«,⁴ **zmanjša tveganja** za svojo blaginjo in z umno uporabo lastnih virov **izkoristi priložnosti**, ki izhajajo iz globalnih trendov.

Slovenija je srečna dežela. Naši viri se dobro ujemajo z neizogibnimi globalnimi razvojnimi smernicami, kot so **nizkoogljičnost, zeleno in krožno gospodarstvo, sonaravnost, trajnostna raba prostora, trajnostna potrošnja ter z njo povezana ekološko kmetijstvo in zeleni turizem**. Te smernice v Evropi s pospešeno hitrostjo postajajo *mainstream* politične usmeritve. Zato **vrednost naših virov narašča**.

To pa prinaša tudi **nevarnosti**. Tako je energetska mrzlica v zadnjih letih že načela **suverenost** številnih skupnosti pri upravljanju z lokalnimi obnovljivimi viri energije. Slednji so zaradi enostavne monetizacije ter nizkega tveganja privlačno naložbeno področje tudi za zunanje vlagatelje, ki blaginjo (dobiček) usmerjajo izven lokalne skupnosti. Takšni primeri so jasno pokazali: **kjer se koristi izrabe življenjskih virov ne vračajo v lokalno okolje, so skupnosti prikrajšane**. Soočajo se z begom možganov, kar vodi k njihovemu siromašenju, različne oblike revščine postajajo realnost družin.

Suverenost skupnosti ogroža tudi trend privatizacije strateških skupnih dobrin, kot so vodni viri, genski material in javni prostor, ter prilaščanje zemlje s strani veleposestnikov ali podjetij. Da bi si zagotovili dolgoročne ekskluzivne pravice do izkoriščanja virov, ti vršijo močan pritisk na pripravljavce predpisov o koncesijah, intelektualni lastniki, prosti trgovini ipd. Ti trendi se premikajo v smeri izključne izrabe naravnih virov planeta s strani določenih elitnih skupin ljudi in se odmikajo od tradicionalnih vzorcev družbe, ki so delovali stoletja. Izguba možnosti za upravljanje z viri v lokalnem okolju prebivalce postavlja v nemočen položaj pasivnih opazovalcev na območjih, ki so bila prej skozi celotno zgodovino v njihovi lasti. Politične in upravne institucije in postopki jih pogosto ne morejo, ne znajo ali pa nočejo zavarovati.

Bogastvo v viri državam prinaša priložnosti in izzive. Z njihovim dobrim upravljanjem lahko ustvarijo blaginjo sedanjih in prihodnjih generacij; če pa jih slabo upravljajo ali zapravijo, lahko povzročijo gospodarsko nestabilnost, socialne konflikte in trajno okoljsko škodo. (Natural Resource Charter, 2010)

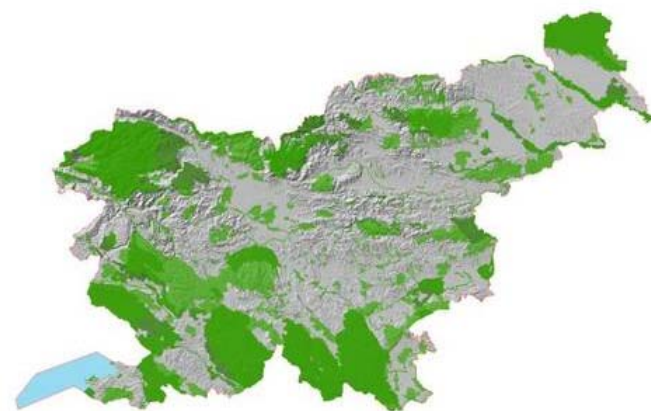
⁴ Izraz izhaja iz znamenitega članka »Tragedija skupnega« (The Tragedy of the Commons; Science 162, 3859 (1968): 1243–1248). Dostopno prek: <http://science.sciencemag.org/content/162/3859/1243.full>.

Danosti in trendi brez predznaka

Blaginjo nam bodo v prihajajočih desetletjih krojile tudi danosti in trendi, za katere ne moremo avtomatično reči, da so dobri ali slabi. Vse je odvisno od tega, kakšen odnos do njih zavzamemo in kako se nanje pripravimo – ali jih vidimo kot priložnosti ali kot ovire oziroma grožnje.

Natura 2000 in druga zavarovana območja

S parki, rezervati in naravnimi spomeniki je zavarovanih dobrih 13 % površine Slovenije. Več kot tretjino (37,16 %) površine naše države predstavljajo območja Natura 2000.

Natura 2000 v Sloveniji

Je zavarovanih in varstvenih območij preveč? Premalo? Ovirajo razvoj ali so njegovo gonilo? To je odvisno od izbrane smeri razvoja. Če izberemo smer razvoja, ki temelji na intenzivni industrializaciji, je zaščiten narava ovira. Če pa konkurenčnost gradimo na sonaravnosti, je ohranjena in zavarovana narava razvoja prednost.

Jasno opredeljena vizija razvoja skupnostim omogoča, da v celoti izkoristijo svoje razvojne potenciale in priložnosti.

Jedro znamke Slovenije: V Sloveniji je zelena več kot le barva; je »slovenska zelena«, ki izraža ravnotežje med umirjenostjo narave in prizadevnostjo Slovencev. Govori o neokrnjeni naravi in o naši odločenosti, da jo takšno tudi ohranimo. Simbolizira ravnovesje življenjskega sloga, ki združuje prijetno vznemirjenost, s katero zasledujemo osebne želje, s skupno vizijo, da gremo naprej, z naravo. Slovenska zelena opisuje tudi našo usmerjenost v elementarno, v to, kar čutimo pod svojimi rokami. In – nenazadnje – slovenska zelena govori o skladnosti vseh čutov, s katerimi Slovenijo doživljamo. Slovenije se zato nikoli ne spominjamo po podobah. Spomin na Slovenijo združuje vonj gozda, žuborenje potoka, presenetljiv okus vode ter mehko lesa. Slovenijo čutimo ...

Vprašanje, kakšen razvoj hočemo, smo si kot narod že zastavljali. Npr. v procesu priprave znamke naše države, iz katerega sta izšla »slovenska zelena« in slogan *I feel Slovenia*.

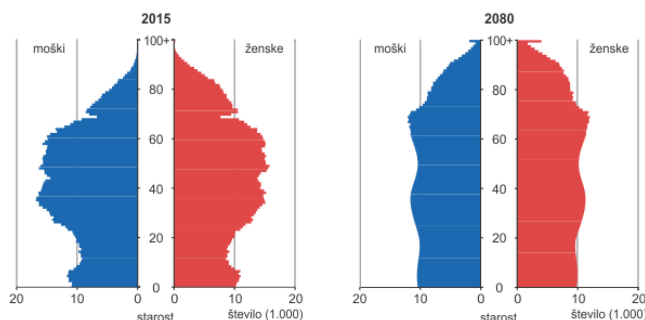
Znamka Slovenije

V viziji Slovenija 2050 pa je opisano zeleno stanje sredi stoletja: Naravo spoštujemo in z naravnimi viri upravljamo premišljeno. Priložnosti za delo nam ustvarjata digitalna odličnost in model krožnega gospodarstva, ki poganjata gospodarski razvoj.⁵

Demografski trendi

Napovedi kažejo, da se bo prebivalstvo Slovenije v prihajajočih desetletjih staralo.

Projekcije prebivalstva za Slovenijo, SURS

Medtem ko je leta 2015 delež starejših (tj. oseb, starih 65 let ali več) v celotni populaciji znašal 18 %, bodo leta 2060 starejši predstavljali že skoraj tretjino prebivalcev, deleža otrok ter delovno sposobnih in aktivnih prebivalcev pa se bosta zmanjševala.⁶

⁵ Celotno besedilo vizije Slovenija 2050 je dostopno prek <https://slovenija2050.si>.

⁶ Statistični urad Republike Slovenije 2015. Projekcije prebivalstva 2015. Dostopno prek: www.stat.si/StatWeb/News/Index/6584.

Kaj demografski trendi nakazujejo? Staranje prebivalstva prinaša izzive na področjih ustvarjanja prihodkov iz gospodarske dejavnosti ter pokrivanja javnih izdatkov za pokojnine, zdravstvo in socialno oskrbo. **Zagotavljanje medgeneracijskega sožitja** bo možno le, če se bomo na ta trend na ravni skupnosti dobro pripravili, npr. s prilagoditvijo načina proizvodnje in potrošnje ter s povečanjem neodvisnosti od svetovnih trgov pri oskrbi s ključnimi dobrinami, kot sta hrana in energija.

Iz trenda hitrega staranja prebivalstva lahko razberemo tudi veliko potrebo po spodbujanju **medgeneracijskega sodelovanja, solidarnosti in novih oblik (so)bivanja**. V skupnostih obstajajo številne priložnosti za vzpostavljanje medgeneracijskih sinergij in komplementarnosti, ki so bile v preteklih desetletjih z atomiziranim načinom življenja opuščene in zanemarjene.

Migracije

V prihodnosti lahko z veliko zanesljivostjo pričakujemo, da bo vedno več ljudi primorani bodisi začasno ali trajno zapustiti svoje domove in iskati novo, primernejše življenjsko okolje. V to jih lahko prisilijo nevzdržne razmere zaradi različnih varnostnih, političnih, ekonomskih in družbenih razlogov. V strokovnih krogih velja soglasje, da **se bo izpostavljenost in ranljivost ljudi v prihodnjih letih dodatno povečevala** tudi zaradi posledic podnebnih sprememb, kot so vse pogostejši in intenzivnejši ekstremni vremenski pojavi in postopne spremembe, kot so dezertifikacija in dvig morske gladine, ter zaradi tveganj za konflikte glede omejenih naravnih virov.

Napovedi o številu oseb, ki jih bodo v selitev prisilile spremembe okolja, se gibljejo okoli 200 milijonov do leta 2050, bolj črnogledne projekcije pa napovedujejo celo milijardo razseljenih ljudi. Nekateri med njimi bodo tudi prečili Slovenijo ali pri nas ostali.

Dejstvo, da je izvorni vzrok migracij nevzdržno trošenje ekonomsko bogatejših držav globalnega severa (med katere spada tudi Slovenija) in ekološki odtis, ki ga to povzroča, nam kot odgovoren in pravičen kratkoročni (kurativni) odziv nalaga **solidarnost z razseljenimi ljudmi in njihovo polno vključevanje**, pa čim hitrejšo odpravo vzrokov, ki ljudi ženejo v beg. To lahko dosežemo z **osredotočenjem na vzdržno zagotavljanje blaginje z življenjskimi viri v lastnem okolju**. Na ta način se bodo ustavili destruktivni okoljski in postkolonialistični procesi, ljudem pa bo omogočeno, da ostanejo na svoji zemlji in dostojno preživijo.

Razmerje med številom starejših in številom delovno sposobnih bo leta 2080 le še okoli 1 : 1,9. Na vsakega starostnika bosta prišla manj kot dva delovno sposobna prebivalca.

Paradoksalno so najbolj ogrožene države, ki so k podnebnim spremembam in izčrpanju naravnih virov prispevale najmanj in imajo tudi najmanj sredstev za prilagajanje in omilitev njihovih posledic.

Slovenija se po količini vode v svetovnem merilu uvršča med vodno bogate države.

Glede količine vode na prebivalca je naša država med najbolj vodnatimi v Evropi.

Za Slovenijo je značilna izredno pestra in razmeroma dobro ohranjena narava. Na majhni površini ima veliko biotsko raznovrstnost, kar našo deželo uvršča med naravno najbogatejša območja Evrope in celo sveta.

Slovenija je dežela gozdov, saj pokrivajo več kot polovico naše domovine. Po gozdnatosti smo na tretjem mestu v Evropski uniji, za Švedsko in Finsko. Pretežni del slovenskih gozdov je v območju bukovih, jelovo-bukovih in bukovo-hrastovih gozdov, ki imajo razmeroma veliko proizvodno sposobnost.⁸

Za blaginjo moramo poskrbeti sami, a skupaj

A če so danosti naše dežele dobre – zakaj se potem Slovenija v svetovnih raziskavah sreče in zadovoljstva ne uvršča visoko⁷ in zakaj nas ni med najuspešnejšimi gospodarstvi?

Tudi pri nas lahko najdemo uspešne primere trajnostnega skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri. Vendar pa Slovenija svojih mnogovrstnih razvojnih potencialov in priložnosti, ki izhajajo iz razpoložljivih življenjskih virov, še ne izkorišča na optimalen način.

Število lokalnih skupnosti, ki so organizirane in usposobljene za prepoznavanje trajnostnih razvojnih potencialov v lokalnem okolju ter njihovo vzdržno izkoriščanje, poleg tega pa za ohranjanje svoje suverenosti pri tem, počasi narašča. Vidni so rezultati v obliki lokalnih delovnih mest, finančnih prihrankov, dobrega stanja okolja in zadovoljstva ljudi. Čas je, da od naših politikov zahtevamo, da v svoje programe uvrstijo spodbujanje razvoja trajnostnega skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri in da nas dosledno varujejo pred nevarnostmi njihove odtujitve s strani akterjev, katerih cilj ni blaginja lokalne skupnosti.

Prostovoljci v Sloveniji opravijo več kot 10 milijonov ur prostovoljskega dela na leto.

⁷ Slovenija je bila v poročilu *World Happiness Report 2018* (<http://worldhappiness.report/ed/2018>) uvrščena na 51. mesto med 156 državami.
⁸ Vir: Zavod za gozdove Slovenije.

Zame, za skupnost in za planet

Celovite in trajne **blaginje si ne moremo zagotoviti kot posamezniki** ali kot posamezne organizacije. Ohranjeno naravo, kakovostno pitno vodo, učinkoviti javni prevoz – to imamo na nekem območju vsi ali pa tega nima nihče.

Živimo v času spreminjanja razvojne paradigme **od diktata stalne rasti k trajnostni blaginji**. Zavedanje, da **neskončna rast na omejenem planetu ni mogoča**, se nam useda v zavest. Pospešeno prodira tudi v politike – svezenj o krožnem gospodarstvu in podnebno-energetski paket EU sta dva takšna primera, ki se odzivata na končnost in podnebno nesprejemljivost fosilnih goriv ter na pohajanje svetovnih zalog ključnih surovin. Sprašujemo se o upravičenosti gospodarske rasti (BDP) kot prevladujočega merila človeškega blagostanja in cilja javnih politik. Porajajo se gibanja, ki pripravljajo strategije za doseganje celovite blaginje človeštva (tudi neekonomskih vrednot, kot so zdravje, izobrazba, stanovanje ipd.) ob hkratnem izboljšanju ekološkega stanja in vzpostavitvi pravičnejših odnosov.

V tem prehodnem času se povečuje prepoznavnost vzvodov in virov trajne in vzdržne blaginje. Hkrati se povečuje pritisk najbogatejših, da si prilastijo čim več dobrin, ki bodo vir blaginje v prihodnosti. **Čigava je resnična pravica do upravljanja z viri, ki so večinoma rezultat naravnih procesov in jih ni ustvaril človek?**

Kakšne so pravice lokalnih skupnosti do upravljanja z viri v njihovem okolju? Pravice niso absolutne. **Viri pripadajo vsem ljudem, vsem zemeljskim vrstam, sedanjim in bodočim**. Z njimi je potrebno upravljati skladu s tem – v trajno skupno dobro – kar zahteva kolektivno in demokratično vodenje. Lokalne skupnosti imajo pravico, da si zagotavljajo blaginjo z viri v svojem okolju. Imajo pa tudi dolžnost, da to počnejo s spoštovanjem na vzdržen način in da skrbijo za njihovo ohranjanje, tako da bodo enake blaginje lahko deležni tudi bodoči rodovi in da ne bo ogroženo preživetje drugih bitij.

Bogastvo vodnih virov – njihova količina in kakovost – je v Sloveniji veliko. A čigava je voda? Kdo jo je ustvaril? Kdo jo omogočil njeno podzemno pretakanje? Kdo je speljal reke in napolnil jezerske kotanje?

Vzdržen način upravljanja z življenjskimi viri upošteva njihovo nosilno oziroma regeneracijsko sposobnost.

⁹ www.degrowth.org

Slovenski gozd

Upravljanje s slovenskimi gozdovi je svetovni primer dobre prakse zagotavljanja celovitega nabora ekosistemskih storitev gozda – njegovih socialnih, okoljskih in ekonomskih funkcij. Leta 1993 je bilo s sprejetjem Zakona o gozdovih na državni ravni dogovorjeno gospodarjenje po načelih trajnosti, sonaravnosti in večnamenski. Zakon obvezuje vse lastnike gozdov, država pa jim v zameno ponuja brezplačne storitve javne gozdarske službe.

Odrast

Gibanje za odrast se zavzema za izstop iz modela družbe rasti in vseh slabosti, ki so z njo povezane: neenakosti, ekološke nezdružnosti, pomanjkanja občutka varnosti, primata ekonomije, pomanjkanja demokracije in tveganja konfliktov v prihodnosti. Gradi na viziji bodoče družbe, ki z upoštevanjem pravih potreb ter prilagoditvijo proizvodnje in potrošnje živi v okvirih nosilne sposobnosti okolja, v odprtih, lokaliziranih gospodarstvih s pravičnejšo porazdelitvijo dobrin preko novih demokratičnih institucij. Takšni družbi ne bo več treba »rasti ali umreti«. Koncept odrasti izpodbija gospodarsko rast oziroma BDP kot krovni cilj politike ter predlaga okvir za prehod na vzdržno raven proizvodnje in porabe, skrčen gospodarski sistem in več prostora za človeško sodelovanje in ekosisteme.⁹ Ključno je torej odrekanje potrošniški kulturi, ki zahteva neskončno rast potrošnje, kar pa na omejenem planetu pač ni mogoče.

Gibanje Tranzicijska mesta (angl. *Transition Towns*)

Gibanje Tranzicijska mesta išče lokalne rešitve za globalne probleme s povečanjem prehranske in energetske neodvisnosti, z relokalizacijo proizvodnje in zaposlitev ter z ustvarjanjem vezi v skupnosti.

Bistvenega pomena je pri tem pojem prožnosti oziroma odpornosti (angl. *resilience*). Opredeljen je kot »sposobnost sistema, da absorbira motnje in se med prilagajanjem reorganizira, tako da ohrani v bistvu enako funkcijo, strukturo in identiteto«. Z drugimi besedami, odpornost ne pomeni postavljanja neprehodne ograje okrog lokalne skupnosti. Pomeni, da je skupnost bolj pripravljena za »vitkejšo« prihodnost, bolj samozadostna in manj odvisna od uvoza.

Gre za dinamiko lokalne skupnosti, ki se je združila pred izzivi energetske krize in odvisnosti od fosilnih goriv, podnebni spremembi in ekonomski nestabilnosti. Dinamiko spodbuja pozitivna vizija o tem, kakšna bi bila lahko naša prihodnost, če jo takoj zdaj začnemo ustvarjati skupaj.

Zagotavljanje trajne blaginje za vse mora odgovoriti na vrsto izzivov:

- omejitev emisij toplogrednih plinov in onesnaževal v ozračje, vodo in tla,
- omejitev porabe primarnih surovin in neobnovljivih energentov,
- zagotavljanje kakovostnega življenjskega prostora,
- ohranjanje kmetijskih zemljišč in rodovitnosti tal,
- ohranjanje biotske raznovrstnosti in habitatov,
- ohranjanje genske raznovrstnosti ter genskega materiala avtohtonih vrst,
- prilagajanje na neizogibne podnebne spremembe,
- zmanjšanje stroškov oskrbe z vitalnimi dobrinami (hrano, vodo in energijo), tako da bodo te dostopne vsem generacijam in socialnim slojem,
- zmanjšanje tveganj v zvezi z zanesljivostjo oskrbe in nestanovitnostjo cen življenjskih dobrin na svetovnih trgih,
- zmanjšanje tveganj medgeneracijskih konfliktov,
- omejitev nastajanja ter primerno odlaganje odpadkov,
- zagotavljanje kakovostnih delovnih mest, primernih stanovanj, dostopnosti izobraževanja, zdravstvenega sistema, komunikacijske infrastrukture, kulturne ponudbe,
- povečanje odgovornosti in solidarnosti,
- ohranjanje kulturne identitete, vključno s podobo krajine,
- ohranjanje suverenosti skupnosti pri upravljanju z viri v lokalnem okolju.

Spisek je dolg, vendar se skupnosti lahko oprejo na modele, ki te izzive sinergijsko naslavljajo, tako da postanejo obvladljivi. Takšni modeli so npr. lokalna samooskrba z ekološko pridelano hrano in energijo iz obnovljivih virov, lokalno krožno gospodarstvo in trajnostna potrošnja ter krovno področje trajnostnega urejanja prostora. Lahko se zgledujejo tudi po številnih praktičnih rešitvah, ki na terenu že obstajajo in dokazujejo, da delovanje po principu **»razmišljaj globalno – deluj lokalno«** ter upoštevanje vodila **»dobro za vse – zame, za skupnost in za planet«** ni le možno, ampak je tudi ljudem blizu in naravno.

Solčavsko – skupnostno gospodarjenje s krajino na osnovi tradicije

Solčavsko je najbolj prepoznavno po treh alpskih dolinah: Logarski dolini, Robanovem kotu in Matkovem kotu. Logarska dolina in Robanov kot sta od leta 1987 zavarovana kot krajinska parka, velik del območja je varovan tudi kot področje Natura 2000. Varovana območja skupaj obsegajo več kot 80 % površine Solčavskega.

Na Solčavskem je ideja trajnostnega razvoja vgrajena v podzavest domačinov, ki že stoletja sobivajo z naravo. Leta 1992 so domačini ustanovili podjetje Logarska dolina d.o.o. in pridobili koncesijo za upravljanje s krajinskim parkom. Uvedli so vstopnino za motorna vozila in s tem dosegli manjši pretok prometa ter lažje upravljanje z zavarovanim območjem in obiskovalci. Smer razvoja ponazarja dolgoletni slogan krajinskega parka: »Logarska dolina ni tu, da bi jo spreminjali, ampak da ona spremeni vas.« Za razvoj Solčavskega je značilen posluš za ohranjanje naravne in kulturne dediščine ter usmerjenost v trajnostni turizem, s katerim spodbujajo uporabo kakovostnih izdelkov iz solčavskega gorskega lesa, izdelkov iz volne avtohtonih ovc jezersko-solčavske pasme ter živilskih izdelkov s solčavskih kmetij.

Občina Solčava je leta 2009 ustanovila Zavod za turizem in trajnostni razvoj Solčavskega, leta 2011 pa so s pomočjo sredstev Norveškega finančnega mehanizma v Solčavi odprli Center Rinka, večnamensko središče za trajnostni razvoj Solčavskega. Tu se domačini, obiskovalci in strokovnjaki srečujejo ob ključnih temah: lepoti narave in njenem varovanju, tradicionalnih vrednotah in ohranjanju dediščine, kakovosti življenja, trajnostni rabi naravnih virov.¹⁰

¹⁰ Opis dobre prakse je povzet po publikaciji Soustvarjamo trajnostni razvoj območja porečja Dragonje in podeželja Slovenske Istre. Dostopno prek: http://preporodistre.weebly.com/uploads/4/9/4/3/49439361/soustvarjamo_trajnostni_razvoj.pdf.

Trajnostno urejanje prostora

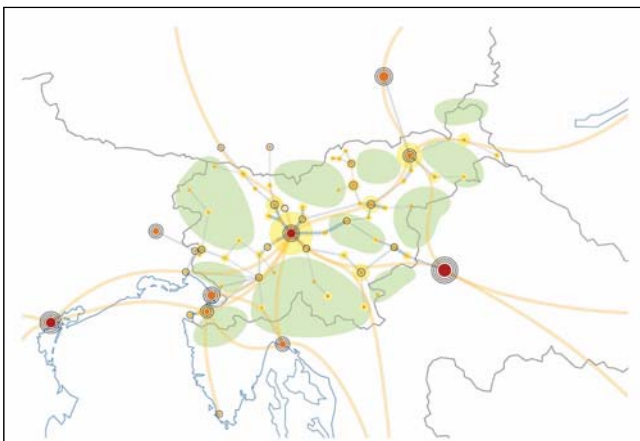
Posledice odločitev na področju urejanja prostora se odražajo v fizičnem svetu, ki nas obdaja, in so zelo dolgoročne.

Urejanje prostora, ki med drugim obsega **načrtovanje, gradnjo, rabo, vzdrževanje in prenovo vseh sestavin prostora**, je področje, kjer se »v javnem interesu« srečujejo vsi vidiki trajnostnega razvoja – gospodarski, socialni in okoljski.

Tudi zato je Evropska unija med cilje socialne in ekonomske kohezije v Lizbonsko pogodbo vključila tudi **teritorialno kohezijo**. Cilj slednje je zagotavljanje usklajenega razvoja vseh krajev in omogočanje državljanom, da kar najbolje izkoristijo njihove naravne danosti. To pa pomeni, da je teritorialna kohezija sredstvo, s katerim lahko iz raznolikosti naredimo prednost in tako prispevamo k trajnostnemu razvoju celotne EU. Teritorialna kohezija torej ni povsem analogna ekonomski in socialni koheziji, ki ju lahko vzpodbujamo tudi ali predvsem s finančnimi sredstvi, ampak temelji prav na **vrednotenju vseh politik skozi prostorski vidik** na večjih območjih ter v daljši časovni perspektivi.

Prostor je **neločljivo povezan z okoljem in naravo**. Varstvo okolja in ohranjanje narave sta praktično nemogoča, če hkrati ne uresničujemo tudi ciljev trajnostnega urejanja prostora. Narave namreč ne moremo varovati zgolj v zavarovanih območjih, saj princip biotske raznovrstnosti ne more biti omejen le na ta območja. Tudi za omejevanje podnebnih sprememb **samo tehnološki ukrepi brez prostorskih ne morejo zadostovati**.

Še tako veliki prihranki energije ob novih tehnologijah v stavbah ne pridejo do izraza brez trajnostnega pridobivanja energije ter prihrankov energije v prometu in proizvodnji. **Razkorak med individualnimi kratkoročnimi interesi in skupnimi dolgoročnimi koristmi** okoljske probleme v prostoru še bolj izpostavlja.

Model razvoja – poudarek na poseljenosti in samooskrbnosti (IPoP, 2011)

Posamezni interesi proti javnim interesom na področju urejanja prostora

V procesih urejanja prostora se **srečujejo zelo različni in nasprotujoči si interesi**. Pogosto prevladajo tisti, ki so jasneje in bolj odločno izraženi, to pa so praviloma zelo partikularni interesi. Javna uprava, ki v teh procesih igra vlogo moderatorja, zaradi povečevanja kompleksnosti družbe, števila akterjev in prenormiranosti področja na eni strani ter zaradi več desetletij trajajočega pritiska po deregulaciji in krčenju pristojnosti na drugi strani ne zmore več sama ustrezno zastopati javnega interesa.

V takšnih okoliščinah je zato ključna vloga neodvisnih družbenih akterjev, ki so interesno manj obremenjeni in so sposobni zagovarjati javni interes. S tem pridobivajo na pomenu še posebej **nevladne organizacije, lokalne pobude ter različne skupnostne prakse**. Za družbo kot celoto je zato pomembno, da so neodvisni akterji na področju urejanja prostora sposobni odigrati omenjeno vlogo zagovornika javnega interesa.

Skupnostne prakse na področju urejanja prostora

Poseben pomen za trajnostno urejanje prostora imajo tudi skupnostne prakse, **samoorganizirane pobude, ki imajo pomembne posledice za produkcijo prostora**. Za tovrstne skupnostne prakse sta ključna dva kriterija: pobuda zanje prihaja »od spodaj«, pogosto s strani neformalno povezanih posameznikov, upravljanje pa je skupno ali skupinsko. Poleg tega imajo pri tovrstnih praksah navadno ključno vlogo prebivalci posameznih območij, predstavniki lokalnega gospodarstva in seveda tudi lokalne nevladne organizacije.

Tako kot skoraj povsod po svetu skupnostne prakse tudi pri nas vedno pomembneje sooblikujejo prostor. V svetu se v zadnjih nekaj letih uveljavljajo koncepti, ki skušajo tako ali drugače zajeti in razložiti tovrstne prakse: »DIY Urbanism«, »Tactical Urbanism«, »Hands-on Urbanism«, »Lighter-Quicker-Cheaper«, »Transition Towns« in »Sharing Cities« so le nekateri od konceptov, ki obravnavajo različne vidike tega, kar v tem vodniku imenujemo skupnostne prakse na področju urejanja prostora. **V zelo kratkem času le nekaj let so tovrstne prakse prešle iz na videz marginalnih praks v vedno bolj očitien mainstream**. Njihova vloga na področju urejanja prostora postaja vidna tako v strokovnih krogih kot v vsakdanjem življenju prebivalcev mest.

Predvsem pa njihovi učinki **vedno pomembneje zaznamujejo življenje in prostor v mestih**. Težko si je na primer predstavljati, kakšno bi bilo danes življenje središča Maribora brez Živih dvorišč, Salona uporabnih umetnosti, Tkalke, Udarnika, GT22, Vetrinjskega dvora in še vrste drugih prostorov, ki spadajo med zgledne primere skupnostnih praks.

Pomembno je, da lahko nevladne organizacije in tudi neformalno organizirane lokalne pobude pravočasno vplivajo na odločitve in da so v procesu njihovega sprejemanja zagovornik javnega interesa.

GT22

GT22 je kolektiv, ki v mecensko doniranih prostorih na Glavnem trgu 22 v Mariboru nadaljuje zgodbo Transnacionalne gverilske umetniške šole. Do danes se je kolektiv razvil v interdisciplinarni oz. transdisciplinarni laboratorij, ki povezuje umetnost, kulturo, urbane športe in – življenje. Njihovo delovanje je zasnovano na organski rasti ustvarjalne skupnosti, ki se s skupnimi projekti in na osnovi refleksije odziva na potrebe skupnosti, ki se porajajo znotraj in onkraj prostorov. GT22 vzpostavlja trajno izobraževalno, raziskovalno in produkcijsko platformo.¹¹

¹¹ Opis dobre prakse je povzet po katalogu Trajnostne skupnostne prakse – Katalog dobrih praks 2015. Dostopno prek: www.umanotera.org/wp-content/uploads/2015/07/Katalog-dobrih-praks-2015.pdf.

Celovita urbana prenova Savskega naselja v Ljubljani

V okviru celovite urbane prenove Savskega naselja se je društvo prostoRož povezalo z lokalnimi organizacijami, da bi z organiziranimi ali spontanimi druženji lažje pristopili k lokalnemu prebivalstvu. V projekt se je vključilo tudi več različnih strokovnjakov, mestnih institucij ter nevladnih organizacij in skupaj so oblikovali program celovite urbane prenove soseske. Ta poteka na več ravneh, od socialnih, kulturnih in športnih dejavnosti ter neformalnih druženj do oblikovanja prostorske vizije soseske. Glavni namen je grajenje močne lokalne skupnosti, ki bo enakopravna in kompetentna sogovornica mestnim oblastem in ki bo tudi sama v določeni meri poskrbela za svoj javni prostor. Do sedaj se je v soseski zgodilo že marsikaj: izdelano je bilo urbano pohištvo, očistili in obnovili so igrišče, uredili so skupnostne premične vrtove, organizirali so igre za otroke ter delavnice in delovne akcije za vse generacije, zbirajo želje, predloge in pobude prebivalcev ter zapisujejo Savske zgodbe. Organizirali so tudi Zbore za Savsko naselje, na katerih so bile oblikovane delovne skupine za posamezna področja urejanja soseske: za promet, opremo, zelenje in dogodke. Na pobudo domačinov je začel izhajati tudi časopis Savčan, oblikovana je bila Vizija javnega prostora Savskega naselja, skupaj in ob pomoči mesta so uredili športno igrišče na Mislejevi ulici. K prenovi javnega prostora v Savskem naselju pristopajo na način, ki predstavlja veliko več kot le revitalizacijo in fizično prenavo javnega prostora. Je oblika prenove, ki se vsaj toliko kot na prostor osredotoča na skupnost. Posledice takšnega načina dela so trdne povezave med prebivalci in organizacijami, ki bodo v prihodnosti, ne samo na ravni soseske, temveč tudi širše, porajale nova sodelovanja.¹¹

Po drugi strani v Ljubljani, kjer je središče mesta deležno intenzivne preobrazbe pod taktirko mestne uprave, skupni in javni prostor sosesk, kot sta Ruski car ali Savsko naselje, verjetno bolj kot mestna uprava zaznamujejo aktivnosti skupin, kot so prostoRož ali Skupaj na ploščad!, ki temeljijo na vključevanju prebivalcev. Še bolj pomembno, čeprav morda bolj skrito, pa na urejanje prostora po vsem mestu vplivajo raznolike vrtičkarske skupnostne prakse. Prav tako si je potovanja po Sloveniji in bližnji okolici danes že težko predstavljati brez sopotniškega portala Prevoz.org, in težko je oceniti pomen, ki ga imajo z njegovo pomočjo spremenjene mobilnostne navade (zlasti mlade populacije) za prostor mest.

Med pozitivnimi vidiki skupnostnih praks za trajnostno urejanje prostora velja izpostaviti **možnost doseganja razmeroma hitrih pozitivnih sprememb na bolje z majhnimi koraki**, ki so praviloma tudi znatno cenejši kot uveljavljeni načini urejanja prostora. Poleg tega tovrstne prakse zaznamuje izrazito **participativen pristop do zasnove, izvedbe in upravljanja**. Med dobrimi učinki pa gre omeniti tudi občutek v širši družbi, da so **spremembe v prostoru na bolje možne in na dosegu roke**, česar pogosto odtujeni in dolgotrajni procesi urejanja prostora ne omogočajo. Posledica vsega skupaj je višja kakovost življenja prebivalcev območij, kjer se udeležujejo skupnostne prakse v urejanju prostora.

Za trajnostno urejanje prostora in zagotavljanje blaginje je še posebej pomemben vidik zagotavljanja javnih storitev. Skupnostnih praks namreč **ne moremo več obravnavati izven javnih politik na področju urejanja prostora, temveč kot njihov sestavni del**. Prostorskega načrtovanja in drugih formalnih oblik urejanja prostora ne nadomeščajo, temveč jih dopolnjujejo. Poleg sprememb z majhnimi koraki v okviru obstoječih predpisov in pravil igre skupnostne prakse omogočajo tudi preverjanje in popraviljanje samih predpisov in pravil.

Skupnostna prenova¹²

S pojmom skupnostna prenova poimenujemo prakse, ki prispevajo k izboljševanju stanja prostora v mestu in pri katerih **pobuda prihaja s terena, s strani prebivalcev, lokalnih društev in podjetnikov, ki prostor vsakodnevno uporabljajo**, izvedena pa je predvsem s pomočjo dogodkov in manjših intervencij v javnem prostoru. Gre za različne oblike spontanosti ali organiziranih akcij, ki povezujejo lokalne prebivalce, gradijo skupnost in imajo pozitiven vpliv na prostor. Nekatere pobude izvirajo iz enkratnih, priložnostnih dogodkov in so sčasoma prerasle v trajno delujočo skupnost.

Sodelo

Pod pojmom sodelo (angl. *coworking*) razumemo način dela, pri katerem **posamezniki, ki so bodisi samostojni bodisi pripadajo različnim organizacijam, občasno ali stalno uporabljajo isti prostor**. V njem se torej odvijajo med seboj neodvisne dejavnosti. Sodelo je hkrati družabni dogodek, na katerem se srečujejo ljudje s podobnimi vrednotami, ki jih zanima sinergija, do katere lahko pride pri delu v skupnem prostoru. Oblike sodela so zelo različne, od samoniklih garažnih delavnic in združenj kreativcev do organiziranih oblik sodela, ki se odvijajo v brezplačnih ali plačljivih opremljenih prostorih za delo.

¹² Opisi področij skupnostnih praks v urejanju prostora so povzeti po publikacijah Prostori sodelovanja: Skupnostne prakse v urejanju prostora ter Prostori sodelovanja: Od skupnostnih praks k javnim politikam (oboje dostopno prek: <http://prostorisodelovanja.si>).

¹³ Opis dobre prakse je povzet po katalogu Dovolj za vse: skupnostno upravljanje z življenjskimi viri – Katalog dobrih praks 2016. Dostopno prek: <http://dovoljazavse.si/wp-content/uploads/2017/07/katalog-dobrih-praks-2016.pdf>.

Skupaj na ploščad!

Pobudo Skupaj na ploščad! so oblikovali arhitekti iz ljubljanske soseske Ruski car in drugi, ki menijo, da so odprte javne površine velik neizkoriščen potencial te soseske. S svojim delovanjem želijo spodbuditi prebivalce k razmisleku in vključevanju v proces prenove, ki bo potekala v naslednjih letih. Pri tem se usmerjajo tako na vsebinsko in oblikovno prenavo kot tudi na večjo socialno povezanost prebivalcev soseske in Četrtno skupnosti Posavje.¹³

TKALKA – skupnostni razvojni center

Tkalka je alternativni poslovni objekt v osrčju Maribora, ki je leta 2014 odprl svoja vrata množstvu organizacij, iniciativ in posameznikov v »tkaljenju« procesov so-delovanja. Temeljne dejavnosti in interesi več kot stotih posameznikov in več kot 25 organizacij v Tkalki se na ta način prepletajo, povezujejo in križajo v organski delovni ter življenjskega okolja. Tkalka je zato hkrati prostor in proces v njem: je *coworking* v neprestanem nastajanju, je fina tkanina profesionalne, idejne in bivanjske mnogoterosti, je podporno okolje družbeno angažiranega dela in življenja. Tkalka se kot inkubator sprememb »tkali« v večglasju podjetništva in socialnega podjetništva, turizma, trajnostnega razvoja, nevladnega sektorja, svetovalne in zagovorniške dejavnosti, okoljskih programov, medgeneracijskega povezovanja ter podpornega okolja za razvoj kadrov in zaposlovanja, lokalnega okolja in njegovih proizvodov. S pretočnim prepletanjem njenih raznobarnih niti v Tkalki organsko vznikata tudi nova platforma družbenih odnosov, v kateri delo in življenje stopata z roko v roki – med pisarnami, hodniki in stopnišči solidarnosti ter človekovega dostojanstva.¹¹

Stanovanjska kooperativa Codha

Kooperativa Codha je nastala spomladi leta 1994 v Ženevi v Švici. Njen nastanek je spodbudila aktivnost organizacije GRAAL (*Groupe pour la promotion de l'action associative en matière de logement*), ki je kot civilna iniciativa v začetku 1990-ih začela s spodbujanjem ustanavljanja stanovanjskih kooperativ. Codha kot neprofitna organizacija združuje osebe, ki podpirajo drugačne oblike domovanja, drugačno kakovost življenja in drugačne oblike najema stanovanj, kot si jih običajno predstavljamo. Codha uresničuje svoje projekte z združevanjem finančnih sredstev in aktivnim sodelovanjem stanovalcev. Slednje se začne že pri načrtovanju projekta izgradnje stanovanjske zgradbe.¹³

Zeleni krog

Zeleni krog je vezni člen med kmeti, ki pridelujejo na okolju prijazen način, in potrošniki. V ta namen v Ljubljani, Mariboru in Celju organizirajo improvizirane tržnice po načelih skupnostnega naročanja ter izvajajo druge aktivnosti za krepitev samooskrbe lokalnih skupnosti. Namen Zelenega kroga je v družbenem okolju Slovenije prispevati k udeležanju trajnostnega razvoja ter samooskrbe s hrano in semeni, osveščati ljudi o pomembnosti obstoja slovenskih kmetij in sonaravno pridelanih dobrot lokalnih proizvajalcev, informirati o tem, kje in kako si je mogoče zagotoviti kakovostne slovenske pridelke po ugodnejših cenah in načelih pravične trgovine, ter pomagati pri ohranjanju in izmenjavi slovenskih semen.¹¹

Stanovanjske skupnosti

Stanovanjske skupnosti so oblika bivanja, ki združuje zasebnost s prednostmi skupnostne rabe določenih dobrin in skupnostnega izvajanja nekaterih dejavnosti. Bistvo takšne skupnosti je, da skupina ljudi med seboj stke vezi, kar jim omogoča **skupno načrtovanje, posedovanje in upravljanje svojega bivanjskega prostora**. Svoje zasebne domove običajno dopolnjujejo s souporabo določenih skupnih prostorov in storitev – kot so vrtovi, sobe za goste, jedilnice, otroške igralnice, delavnice, garaže, pisarne, dostop do interneta, čiščenje – in dobrin (pripomočkov), kot so avtomobili, kolesa, pralni stroji, hišna orodja ipd.

Skupnostna menjalna ekonomija

Skupnostno menjalno ekonomijo sestavljajo organizirane menjave blaga, ki potekajo na dogovorjenem mestu, praviloma neposredno med dvema udeležencema. Med posamezniki, ki si v lokalnem okolju izmenjujejo dobrine, se **zaradi skupnih motivov pogosto razvijejo osebne povezave in interesne skupnosti**. Primarni pomen lokalnih izmenjav je zamenjava presežnih dobrin za tiste, ki jih udeleženci potrebujejo. Presežek dobrin nekoga je tako vir za drugega. Izmenjujejo se praviloma rabljene ali doma pridelane dobrine nižjih denarnih vrednosti. Nekateri udeleženci se menjave udeležujejo zaradi potreb po določeni dobrini, drugi zaradi hobijev, nazorov, druženja ali iz radovednosti ...

Somobilnost

Skozi večji del zgodovine je bil ključni element prometnega sistema infrastruktura. Predvsem cestno infrastrukturo, pa tudi pristanišča, so gradile in upravljale najrazličnejše skupnosti. V 20. stoletju se je izgubil občutek za skupnostno gradnjo in upravljanje prometne infrastrukture, z močno državo pa se je zmanjšala tudi potreba po praksah skupnostnih prometnih sredstev. A v zadnjih desetletjih je postal prometni sistem, temelječ na naraščanju prometa z lastnimi osebnimi motornimi vozili in javno infrastrukturo, problematičen in neučinkovit. Povečuje neenakost v dostopnosti, škoduje okolju, z nenasitnimi potrebami po prostoru za parkirna mesta pa še povečuje prostorsko potratnost. **Eden od odzivov na probleme, ki jih tak promet povzroča, je razvoj različnih skupnostnih praks na področju mobilnosti. Najpogostejše so različne oblike souporabe prometnih sredstev, predvsem osebnih avtomobilov in koles.**

Začasna raba prostora

Začasna raba prostora navadno nastopi kot vmesna raba, ko se je določena namembnost prostora iztekla, nova pa se še ni vzpostavila. Lahko je enkratni dogodek ali pa traja več desetletij. Kot taka je lahko pomemben dejavnik pri oživiljanju zapuščenih in nerabljenih prostorov – bodisi odprtih površin, stavb ali njihovih delov.

Urbano vrtičkarstvo

Vrtičkarstvo je sodobna mestna raba prostora, začasna in prilagodljiva. Vedno je bilo predmet pragmatičnega urejanja prostora, pri katerem je ključen hiter odziv na potrebe prebivalcev, in urbanističnega načrtovanja, ki soustvarja pogoje za dolgoročno skladen prostorski razvoj.

Zadruga Mobility

Mobility Carsharing je švicarska zadruga, ki pokriva skoraj vso organizirano souporabo in solastništvo avtomobilov v Švici. Mobility na 1.500 lokacijah v 500 mestih upravlja z več kot 2.900 vozili, ki so namenjena zasebnim uporabnikom in podjetjem. Ima 131.700 uporabnikov, od tega jih je 55.500 članov zadruge. V podjetju je zaposlenih 190 ljudi (podatki so za leto 2018).¹³

Skupnostni vrtički Slovenj Gradec

V Mestni občini Slovenj Gradec so leta 2012 sklenili urediti pogoje za vrtičkarstvo. Urejanja so se lotili postopoma, tako da so najprej napovedali spremembe in prebivalcem razložili, zakaj so potrebne, ter jih nato z veliko razumevanja za vrtičkarje, ki so se s posameznih lokacij morali umakniti, postopoma izvedli. Prvi skupnostni vrt so v Slovenj Gradcu uredili spomladi 2013. Zemljišča za trajno in začasno vrtičkarstvo so določili tako, da so upoštevali obstoječe lokacije in jih skupaj z novimi kar najbolj enakomerno razporedili po mestu.¹³

Samooskrba s hrano

Zanesljiva oskrba s hrano lastne pridelave ter samooskrba s semenskim materialom sta osnovna postulata suverenosti in neodvisnosti vsake skupnosti. Pridelava, predelava, transport, embalaža, skladiščenje in prodaja hrane pa s sabo prinašajo pomembne in večplastne vplive na okolje in družbo:

- Način pridelave, transporta in skladiščenja hrane vpliva na kakovost in varnost hrane in s tem na **zdravje ljudi**.
- Kmetijstvo odločilno vpliva na **kakovost voda in tal ter na biotsko in habitatno raznovrstnost**.
- Način pridelave hrane in nadaljnje faze preskrbe, predvsem transport, opredeljujejo vpliv skupnosti na **podnebne spremembe**.
- Zadostna preskrba s hrano je močno odvisna od vremenskih in podnebnih pogojev, zato je način pridelave hrane ključni dejavnik **prilagojenosti skupnosti na podnebne spremembe**.
- Kmetijstvo je z velikim številom delovnih mest nosilec razvoja podeželskih območij.
- Odnosi v verigi oskrbe s hrano vplivajo na **družbeno kohezijo**.
- Struktura in način obdelave kmetijskih zemljišč pomembno **sooblikujeta podobo podeželske krajine, ki je del turistične ponudbe**.
- Kmetijstvo in gozdarstvo sta tudi **vir obnovljivih energentov** – gozdne in kmetijske biomase za proizvodnjo toplotne in električne energije ter oljnic za pridobivanje biodizla in pogonskih olj – ter vplivata na **oskrbo skupnosti z energijo**.

Kakšen naj bo torej sistem oskrbe s hrano, da bo z maksimiranjem koristi ter izogibanjem škodljivim učinkom kar najbolj prispeval k celoviti in trajni blaginji lokalnih skupnosti? Od takšnega sistema pričakujemo veliko: prehransko suverenost, zanesljivo razpoložljivost kakovostne in varne hrane po dostopnih cenah za vse, delovna mesta na podeželju, čim manjši prispevek k podnebnim spremembam in prilagojenost nanje, čisto pitno vodo, neonesnažena tla, neokrnjeno biotsko raznovrstnost, živo in razvito podeželje, prispevek k oskrbi z energijo, lepo krajino, povezanost podeželja in mest.

Ali je možno imeti vse to? Je, vendar **samo z dogovorom v skupnosti**. Ta zadeva predvsem umestitev kmetijskih zemljišč na vrh hierarhične lestvice rabe prostora, način kmetijske pridelave, strukturo prehranske verige in odnose v njej ter prehranske navade potrošnikov.

Neposredno v kmetijstvu in v dopolnilnih dejavnostih na kmetijah – predelavi živil, turizmu, neposredni prodaji ipd. – je bilo leta 2016 v Sloveniji 79.967 polnih delovnih moči.

Varovanje kmetijskih zemljišč

Rodovitna tla so neobnovljivi naravni vir, ki je osnova za prehransko suverenost skupnosti. Zato so kmetijska zemljišča v svetovnem merilu ena najbolj zaželenih strateških dobrin. Stanje v Sloveniji na tem področju je skrb vzbujajoče. Slovenija ima najmanj kmetijskih zemljišč na prebivalca med evropskimi državami, najkakovostnejših zemljišč – njiv in vrtov – pa celo manj kot 40 % evropskega povprečja. Še bolj skrb vzbujajoč je trend pozidave: pozidamo približno 7 ha kmetijskih zemljišč, to je za eno povprečno veliko slovensko kmetijo, na dan. Kmetijska zemljišča so tudi žrtev gradnje infrastrukturnih omrežij. **Ohranitev oziroma povečanje obsega in kakovosti kmetijskih zemljišč je temeljni pogoj za izboljšanje stopnje prehranske samooskrbe in za zavarovanje prehranske preskrbljenosti sedanjih in prihodnjih rodov.**

Za kmetijska zemljišča v Sloveniji je značilna velika posestna razdrobljenost. Slednja je pogosto predstavljena kot ena največjih slabosti slovenskega kmetijstva, saj zmanjšuje produktivnost. Vendar pa so kmetijska zemljišča zato veliko bolj **odporna na odtujitev in prilaščanje zemlje** in predstavljajo enega od branikov suverenosti. Razdrobljena kmetijska zemljišča sestavljajo značilno mozaično podobo in prispevajo k **lepoti podeželske krajine, ki je pomemben adut slovenskega turizma**.

Oskrba z lokalno pridelano ekološko hrano

Ekološko kmetijstvo je sistem praks, ki se zgledujejo po življenjskih procesih, ki se odvijajo v bogati in plodni naravi.

Ekološko kmetijstvo je v sozvočju z naravnimi procesi, je trajnostno in je del krožnega gospodarstva. V tem smislu predstavlja **antipod konvencionalnemu intenzivnemu kmetijstvu**, ki svojo produktivnost vzdržuje s stalnim dodajanjem umetnih repromaterialov. Ekološko kmetijstvo **varuje kakovost tal in podtalnice ter ohranja biotsko raznovrstnost**.

Je tudi **podnebju prijazno**, saj ne uporablja gnojil in kemično-sintetičnih sredstev za varstvo rastlin ter v tleh načrtno izgrajuje humus, ki povečuje vezavo ogljika in stalno obnavlja kakovost tal.

Mlekarna Planika

Planika je edina slovenska mlekarna, ki je še v 100-odstotni lasti kmetov – zadrušnikov tolminske zadruge.

Mlekarna letno predela okrog 9 milijonov litrov mleka, ki ga odkupijo od kmetov iz Posočja, Idrijskega in Cerkljanskega ter namolzejo na lastnem ekološkem posestvu v Bovcu.

Njihova ponudba vključuje tudi ekološko mleko, jogurt in sir. Razvijajo inovativne izdelke, kot sta sira z ekološko pridelanimi vršički industrijske konoplje in z divjim origanom z območja Posoškega hribovja.

Zadruga Dobrina

Zadruga Dobrina povezuje pridelovalce in predelovalce iz več kot 30 majhnih kmetij z območja Slovenskih goric.

Usmerja jih v ekološko kmetovanje ter z lokalnimi pridelki oskrbuje šole, vrtnice in domove za starejše. V lastni trgovini v Tkalskem prehodu ter preko sistema zabočkov in spletne trgovine Mariborčanom omogoča nakup svežega sadja in zelenjave ter drugih domačih dobrot. S svojo dejavnostjo povečujejo delež domače, na sonaraven način pridelane hrane v lokalni skupnosti, hkrati pa si prizadevajo zagotoviti pravično plačilo in preživetje tradicionalnih slovenskih kmetij.¹⁴

Delež površin z ekološkim kmetovanjem v skupni površini kmetijskih zemljiščih v uporabi je v Sloveniji leta 2015 znašal le 8,8 %.

¹⁴ Opis dobre prakse je povzet po katalogu Slovenija znižuje CO2: dobre prakse – Katalog 2015. Dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/SLO-CO2_Katalog_dobrih_praks_2015.pdf.

Prilaganje na podnebne spremembe v občini Ajdovščina

V občini Ajdovščina prihaja do zelo raznolikih vremenskih ekstremov – poplav, zemeljskih plazov, močne burje, ekstremnih suš in žleda, pogosti so požari v naravi. Zaradi vse večjega števila kriznih intervencij je občina prepoznala nujnost učinkovitejšega prilaganja in povečevanja odpornosti. Njihov namen je med drugim povečanje konkurenčnosti kmetijstva in ohranjanje delovnih mest v kmetijskem sektorju. V letu 2015 so v sodelovanju s svetovalno službo Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica na občinski njeni preizkusili gojenje vrste tropskih in subtropskih kulturnih rastlin, ki bi lahko ob segrevanju podnebja nadomestile ali dopolnile tradicionalne kulture v Vipavski dolini. Poskus je z uspešno rastno sezono večine rastlin dokazal, da je že sedaj možno diverzificirati kmetijsko pridelavo z rastlinami iz toplejših podnebij.¹⁴

Varuhi semen

Društvo za ohranjanje biotske pestrosti kulturnih rastlin je leta 2011 nastalo iz zamisli o skupnostnem ohranjanju starih, lokalno prilagojenih sort kulturnih rastlin, ki odgovarja na problematiko hitrega izginjanja rastlinskih genskih virov in vse bolj ogrožene prehranske samooskrbe. Društvo si je prizadevalo ozaveščati širšo javnost o vrednosti starih sort kulturnih rastlin in o njihovem pomenu za lokalno samooskrbo s hrano. Njihova semenska knjižnica je temeljila na medsebojnem povezovanju ljudi in rastlin. Semena so vsako leto potovala v roke posameznikov, ki so postali »varuhi« določene sorte. Ti so s setvijo, pridelavo semen, medsebojno izmenjavo in vračanjem semen skrbeli, da so se stare slovenske sorte ohranjale in širile po vrtovih in poljih.¹¹

Tla, ki vsebujejo več humusa, so odpornejša na posledice podnebnih sprememb (suše, ekstremne padavine), zato je ekološka pridelava s prilagojenimi vrstami ena od nosilnih strategij **prilaganja kmetijstva na podnebne spremembe**.

Če upoštevamo celotno oskrbovalno verigo s hrano, **ima najmanjši vpliv na podnebje oskrba z ekološko hrano iz lokalne pridelave, ponujena sezonsko in čim manj predelana**, saj se energija ne porablja za dolge transportne poti, predelavo in skladiščenje.

Ekološko kmetijstvo je povsod po svetu, zlasti pa v gospodarsko razvitih državah, pripomoglo k oživitvi zanimanja za lokalno pridelano hrano, za neposredne stike med pridelovalci in potrošniki ter s tem h **krajšanju preskrbovalnih verig s hrano**. Lokalna in ekološka pridelava potrošnikom zagotavlja uživanje **varne in kakovostne hrane**. Tržna zanimivost in dodana vrednost visokokakovostnih ekoloških živil v Sloveniji stalno raste. Vrzel med povpraševanjem in zgolj 20% slovenskim deležem v porabi ekoloških živil **predstavlja pomembno poslovno priložnost**.

Ekološko kmetijstvo **pozitivno vpliva tudi na razvoj podeželskih območij**, med drugim zato, ker ustvarja več delovnih mest kot konvencionalno kmetijstvo, in sicer v sami pridelavi, pa tudi v dopolnilnih dejavnostih na kmetiji, zlasti v predelavi živil, v trženju ter v turizmu.

V ekološkem kmetijstvu je prepovedana uporaba gensko spremenjenih organizmov, ki prinašajo odvisnost od agrokemijskih in biotehnoških korporacij, proizvajalko gensko spremenjenih semen in sintetičnih sredstev za varstvo rastlin. Zato je ekološko kmetijstvo tudi **eden od branikov suverenosti in neodvisnosti** skupnosti.

Upravljanje z vodo

Brez vode ni življenja. V Sloveniji imamo vode veliko, čeprav ne vedno v tistem času, ko jo najbolj potrebujemo. Voda je ključni dejavnik **prilaganja kmetijstva na podnebne spremembe**, saj lahko v Sloveniji po napovedih strokovnjakov poleg povišane temperature zraka in tal z veliko zanesljivostjo pričakujemo spremenjen padavinski režim, bolj omejene vodne vire ter večjo intenzivnost in pogostost ekstremnih vremenskih dogodkov, kot so suše in nalivi.

Pred podnebne vodne izzive bodo postavljene tudi druge družbe, pridružuje se jim globalni problem onesnaženja oziroma zmanjševanja razpoložljivosti kakovostne pitne vode.

Količina vode na planetu Zemlja je končna; čedalje manjši delež je primeren za pitje. **Voda je strateški življenjski vir, ki si ga lahko zagotovimo samo kot skupnost**. Ohranjanje suverenosti odločanja in delovanje v skupnem interesu sta pri tem ključna. Skupni interes pri tem ne pomeni samo zadovoljevanja človekovih potreb, ampak tudi potreb življenja »kot takega«. Vodo je potrebno obravnavati celovito, z upoštevanjem vseh njenih ekosistemskih lastnosti.

Suverenost upravljanja z vodnimi viri, zaščita njihove količine in kakovosti za potrebe ekosistema ter oskrba z vodo po dostopnih cenah za vse so temelj blaginje vsake skupnosti.

Slovenija je nadpovprečno podnebno priljubljiva. Za zadostno preskrbo z vodo tudi v sušnih obdobjih bo potrebno izboljšati izkoristek deževnice.

Naša voda, naša prihodnost

Cascade Locks je majhno mesto v ameriški zvezni državi Oregon. Je kot raj na zemlji, ugneden v mogočnem kanjonu reke Kolumbije. Svetovno znano je postalo po borbi lokalnih prebivalcev proti nameri multinacionalke Nestlé, da bi si prisvojila pravice do stekleničenja vode. Lokalni prebivalci so pod geslom »Naša voda, naša prihodnost« združili moči za zaščito svojega neprecenljivo dragocenega vira. Iz njihove zgodbe so izšle dragocene izkušnje in nasveti za skupnosti, ki se soočajo s prilaščanjem vode po vsem svetu.

Mali naravni ukrepi za zadrževanje vode

Z nasipi in zadrževalniki, obnovo mokrišč, pa tudi s spremembami v gozdarski in kmetijski dejavnosti, lahko rešujemo številne probleme v zvezi z vodo in ekstremnimi vremenskimi pojavi. Med mokrim obdobjem ti naravni ukrepi zadržujejo vodo v krajini, v primeru poplav pa upočasnijo poplavne valove. Njihovi učinki so mnogovrstni: zmanjšanje tveganja poplav in suše, ohranjanje vodotokov, omogočanje namakanja v kmetijstvu, ohranjanje biodiverzitete, povečanje samočistilne sposobnosti voda ter omogočanje rekreacije. Primer tovrstnega večnamenskega zadrževalnika je na potoku Glinščica v Podutiku pri Ljubljani.¹⁴

Za pridelavo 1 kg govedine je potrebno 15-krat več zemlje kot za 1 kg žitaric in 70-krat več kot za 1 kg zelenjave. Razlike pri porabi vode so še veliko večje.

Zmanjšanje odpadne hrane in porabe mesa

Zemlja, ki je primerna za pridelavo hrane, je končen življenjski vir. Omejeni sta tako količina kot možnost uporabe kmetijskih zemljišč. Imamo malo kmetijskih zemljišč, poleg tega pa v Sloveniji delež kmetijske zemlje, ki je v uporabi na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijsko pridelavo (npr. hribovsko gorska območja), presega 75 %. **Količina hrane, ki jo lahko pridelamo, je omejena. Ali je za določeno skupnost zadostna ali ne, je v veliki meri odvisno od potrošniških navad njenih članov.** Velika poraba mesa potegne za seboj potrebo po velikih obdelovalnih površinah, ki jih v Sloveniji nimamo. Za prirejo mesa primerljive hranilne vrednosti je potrebno mnogo več zemlje in vode kot za rastlinsko hrano.

Visoke stopnje prehranske samooskrbe v Sloveniji ni mogoče doseči brez zmanjšanja porabe mesa, predvsem govedine. Zmanjšanje obsega živinoreje je tudi ključni ukrep za zmanjšanje vpliva kmetijstva na podnebne spremembe. Ogljični odtis z mesom bogate prehrane je dvakrat večji od prehrane, v kateri prevladuje rastlinska hrana.

Za doseggo samooskrbe bi bilo potrebno poljedelstvo usmeriti v pridelavo rastlinske hrane (zelenjave in sadja) za ljudi, pašo živine (za mesno in mlečno proizvodnjo) pa preusmeriti na področja, ki so za poljedelstvo manj primerna: v hribovit, gričevnat svet ter na območja zaraščanja.

Pridelava hrane ima tudi prednost pred pridelavo energetskih rastlin. **Za energetske namene** je primerna le izraba odpadne biomase. Pridelava poljščin z namenom pridobivanja biogoriv je upravičena le v primerih, ko energetske rastline izboljšujejo kolobar.

Poleg zmanjšanja porabe mesa je visoko na prednostni lestvici ukrepov za povečanje prehranske samooskrbe tudi **preprečevanje nastajanja odpadne in zavržene hrane.** Ta nastaja v vsej oskrbovalni verigi s hrano od pridelovalca do gospodinjstva – ob transportu, skladiščenju in predelavi ter v trgovinah in v gostinstvu. Problem zavržene hrane je naš skupni problem – kmetov, trgovcev, predelovalcev, gostincev in potrošnikov. Zato ga moremo in moramo rešiti le skupaj.¹⁵

Povečanje potrošnje lokalno pridelane ekološke zelenjave in zmanjšanje porabe mesa je na ravni posameznika najučinkovitejši ukrep za povečanje prehranske samooskrbe in zmanjšanje vpliva na podnebje.

Prebivalec Slovenije je v letu 2015 zavrgel povprečno približno 27 kg užitnega dela hrane, tj. hrane, ki naj ne bi končala v smeteh, ampak bi se lahko koristno uporabila.¹⁶

¹⁵ Deklaracija za Slovenijo brez zavržene hrane. 2015. Dostopno prek: https://ebm.si/m/VSKC_Deklaracija.pdf.

¹⁶ Statistični urad Republike Slovenije. 2016. Hrana med odpadki. Dostopno prek: www.stat.si/StatWeb/Catalogue/Index.

Vrtnarjenje

Pogosto spregledan, pa vendar pomemben del prehranske oskrbe v Sloveniji predstavlja samooskrba z zelenjavo v lastnem gospodinjstvu. Vrtnarjenje je tudi način kakovostnega preživljanja časa v stiku z naravo, ki sprošča in ugodno vpliva na zdravje.

Povečanje zelenih površin v mestih, ki so namenjene pridelavi hrane, ter oživiljanje zapuščenih oziroma mirujočih območij predstavljata pomembno priložnost za povečanje prehranske samooskrbe.

Združevanje kmetijskih proizvajalcev – zadruga

Razdrobljenost kmetijske zemlje je na eni strani branik suverenosti, na drugi strani pa predstavlja pomembno oviro za povečanje prehranske samooskrbe. Posebej pereč je ta problem na področju ekološke pridelave, pri kateri sta obseg in raznolikost ponudbe majhna.

Razdrobljenost predstavlja težavo tudi na področju oskrbe večjih odjemalcev, kot so trgovske verige. Zato so zadruga, ki **s povezovanjem manjših pridelovalcev lažje zagotavljajo zanesljivost dobave večjih količin in raznolikost ponudbe ekoživil,** pomemben dejavnik povečanja lokalne samooskrbe. Skrbijo za nakup in prodajo izdelkov, zagotavljajo surovine in pripomočke za kmetijsko pridelavo, svoje člane izobražujejo, vzpodbujajo pridelave pridelkov, ki so značilni za posamezno regijo, ter krepijo medsebojno zaupanje.

Vse več kmetijskih zadrug svojo poslovno strategijo usmerja v **razvijanje pravičnih odnosov z domačimi kupci** in upošteva njihovo željo po zdravi hrani.

Zeleno javno naročanje ekoživil iz slovenske pridelave je težavno. Ponudnikov, ki bi lahko zagotovili ekološka živila v obsegu 10 % potreb javnih inštitucij, kot nalaga Uredba o zelenem javnem naročanju, v Sloveniji ni veliko.

Ena ekološka kmetija ne more rešiti problema onesnažene podtalnice in ohraniti biotske raznovrstnosti. Da bi v polni meri uživali okoljske in družbene koristi trajnostne in suverene oskrbe s hrano, se moramo za sonaravno pridelavo, varovanje kmetijskih zemljišč, vzdržno potrošnjo in pravične odnose v oskrbovalni verigi s hrano dogovoriti na ravni skupnosti.

S pridelavo na vrtovih Slovenci pokrijemo skoraj polovico potreb po zelenjavi v gospodinjstvih.

Zelemenjava

Zelemenjava (zelenjava + menjava) je gibanje in skupnost za izmenjavo vrtnih pridelkov, ki temelji na druženju in prostovoljnem delu posameznikov. Spodbuja solidarnost, dobrosrčnost, druženje in spoštovanje dela človeških rok. Poteka že v več kot tridesetih slovenskih krajih. V okviru Zelemenjava se menjajo semena, sadike, pridelki, recepti, izkušnje in navdih iz domačih vrtov. Cilj skupnosti je, da na solidaren in zabaven način poveže vse navdušence dobrot in lepote domačega vrta ter to navdušenje raztrosi tudi med ostale someščane in sovaščane. Zelemenjava vabi vse brez izjeme: vrtnarske gurue in popolne začetnike, mlade in stare, take z enim samim lončkom na balkonu in tiste s kilometrsko njivo.¹¹

Zadruga Ajdna

V zadrugo Ajdna so združeni ekološki pridelovalci z območja Zgornje Gorenjske, ki želijo povečati stopnjo prehranske samooskrbe Gorenjske, pri tem pa ob spoštovanju narave ohranjati tudi zdrav življenjski prostor. Njihov skupni nastop na trgu omogoča raznolikost in večje količine pridelkov, ki jih lahko kot enoten ponudnik ponujajo kupcem, ki jih vabijo v partnersko povezovanje.¹⁴

Energetska učinkovitost in oskrba z energijo iz lokalnih obnovljivih virov

Energetika predstavlja osrednji sektor, ki **omogoča naš sodobni način življenja**. Skoraj vsak vidik vsakdanjega življenja v moderni civilizaciji je povezan ali odvisen od energije. Zagotavlja nam razsvetljavo, skrbi za to, da naša hrana ostane sveža v hladilniku, pere naše perilo, skrbi za našo zabavo in sprostitve, ko gledamo televizijo, prevaža nas do zelenih destinacij, omogoča komunikacijo preko telefonov, ogreva naša domovanja ter na splošno poganja celotno industrijsko družbo.

Raba energije prispeva k skupnim izpustom toplogrednih plinov v Sloveniji več kot 80 %.

Vendar imata proizvodnja in raba energije tudi velike negativne posledice: **vpliv na podnebne spremembe, onesnaženje zraka, vode in tal, negativni vpliv na zdravje ljudi in potencialno tveganje v obliki jedrske nesreče**. Energetski sektor predstavlja največji antropogeni vir toplogrednih plinov, poleg tega onesnažuje tudi z drugimi plini in snovmi (SO₂, NO_x, trdni delci). Stroški za energijo in energente predstavljajo vedno višji delež izdatkov v gospodinjstvih, zaradi česar postaja energija vedno manj dostopna za določene socialne sloje, povečuje se tudi problematika **energetske revščine**. Pri rabi energentov, ki jih uvozimo, **nimamo vpliva na njihove cene**, ki so določene na globalnih trgih.

Pričakovanja, ki jih imamo do trajnostne energije

Zapuščina, ki jo lahko zapustimo prihodnjim generacijam, je – tudi zaradi zgodovinske odgovornosti, ki jo imamo – transformacija energetskega sistema v takšnega, ki bo temeljil na zmanjšanju rabe energije in na rabi lokalnih čistih, obnovljivih virov energije.

Zato bi bilo smiselno pričeti razmišljati o tem, kako zmanjšati oz. omejiti emisije toplogrednih plinov in onesnaževal, zmanjšati tveganja, omejiti porabo neobnovljivih virov energije ter povečati suverenost skupnosti pri oskrbi z energijo. Z **znižanjem porabe energije** lahko znižamo stroške za energente, v primeru **rabe in trajnostnega izkoriščanja lokalnih obnovljivih virov** pa lahko vplivamo na njihove cene, zaradi česar postanemo neodvisni od svetovnih trgov. Obe usmeritvi prispevata k zmanjšanju negativnega vpliva na okolje in zdravje ljudi, obenem pa z zniževanjem odvisnosti od zunanjih akterjev, kot so podjetja in države, vplivata na povečanje suverenosti lokalne skupnosti.

Z vsakim milijonom evrov investicij v učinkovito rabo energije je ustvarjenih okoli deset delovnih mest.¹⁷

¹⁷ UMAR. 2008. Vendramin M. Potenciali energetske učinkovitosti, Delovni zvezek št. 6/2008, let. XVII, str. 13. Dostopno prek: www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2008/dz06-08.pdf.

Pomemben dejavnik trajnostne energetike predstavljajo tudi delovna mesta. Če energijo in energente zgolj uvažamo, to ne prispeva k lokalnim delovnim mestom. Nasprotno pa investicije v ukrepe zmanjševanja in učinkovite rabe energije ter trajnostno izkoriščanje obnovljivih virov energije spodbujajo **razvoj kakovostnih lokalnih delovnih mest, ki prispevajo k dobrobiti skupnosti**.

Energetska tranzicija k učinkoviti rabi energije in obnovljivim virom energije (URE in OVE) predstavlja priložnost za naslavljanje neenakosti trenutnega visoko centraliziranega energetskega sistema. Ponuja možnosti za **emancipacijo državljanov in skupnosti**. Gre za pristop »od spodaj navzgor« (angl. *bottom-up*), ki v osrednjo vlogo postavlja ljudi. Spremembe v energetskega sistema namreč niso vezane zgolj na uvedbo in širjenje obnovljivih virov energije, temveč tudi na spremembo lastništva: posamezniki in skupnosti lahko postanejo **lastniki proizvodnih sredstev**.

Vsako izgubljeno delovno mesto v premogovni in jedrski industriji prinese sedem novih delovnih mest v sektorjih obnovljivih virov energije in učinkovite rabe energije¹⁸ ter povečanje konkurenčnosti gospodarstva. Sektor obnovljivih virov energije globalno zaposluje že skoraj deset milijonov ljudi.

Skupno lastništvo sončnih elektrarn v Recklinghausenu

Prebivalci nemškega mesta Recklinghausen so se pred časom odločili izkoristiti potencial, ki ga ponujajo skupnostni projekti obnovljivih virov energije. V mestu je veliko streh, ki predstavljajo odlično priložnost za izkoriščanje sončne energije. Mestna oblast je iniciativo podprla in v najem ponudila strehe na stavbah v občinski lasti. Ustanovljena so bila tri združenja, ker so se odločili za 3 sončne elektrarne. Ta delujejo po združnih načelih, v vsako pa je vključenih 70–80 državljanov. Sončne elektrarne (kapacitet približno 80 kWp) proizvedejo skupno 195 MWh električne energije na leto. Investicijska vrednost projekta je znašala približno 250.000 EUR. Državljeni so se lahko vključili v projekt z minimalno investicijo v višini 500 EUR, medtem ko je povprečna investicija znašala 3.300 EUR. Tisti, ki so vložili v projekt, so vsako leto upravičeni do donosa od prodane električne energije. Tako vložena sredstva ostajajo v lokalnem okolju. V projekt je investiral tudi župan mesta.¹³

¹⁸ Greenpeace. 2009. Seven green jobs for every job lost in dirty energy sectors. Dostopno prek: www.greenpeace.org/eu-unit/en/News/2009-and-earlier/green-jobs-14-09-09.

Posamezniki in skupnosti lahko na področju energije prevzamemo aktivno vlogo, saj lahko sami naredimo veliko za okolje in pripomoremo k zmanjšanju rabe energije, k čistejši proizvodnji energije in k trajnostni energetski transformaciji.

Od energetskega sektorja prihodnosti pričakujemo, da bo vključeval vrednote, kot so **spoštovanje, skupnost, solidarnost, deljenje, podpora, vključenost, sodelovanje**, ter da bo – poleg zasledovanja trajnostnih okoljskih ciljev – stremel tudi k zmanjšanju trenutne neenakosti, k lokalni angažiranosti in opolnomočenju, k socialni pravičnosti ter k dostopu do prave demokracije. Takšna pot lahko vodi k pozitivni viziji, k srečnejšim, bolj zdravim posameznikom, ki živijo v varni, trajnostni in bolj enakopravni, povezani skupnosti.

Skupnostni energetski projekti

Skupnostni energetski projekti (angl. *community power*) predpostavljajo, da so skupnosti in državljani lastniki ali da participirajo pri projektih zmanjševanja in učinkovite rabe energije, proizvodnje iz razpršenih obnovljivih virov energije, skupnostne nabave energije ter upravljanja z omrežjem. Takšni projekti so del t. i. **energetske tranzicije**. Imajo velik potencial za **vključevanje skupnosti v presojo in načrtovanje lastne energetske prihodnosti** in zagotavljanje mehanizmov za širjenje tehničnih informacij o energetiki. Predstavljajo lokalne in kolektivne pristope za trajnostno energetiko v manjšem obsegu. Pojav kaže na pomembne spremembe v energetskih usmeritvah **stran od osredotočanja zgolj na velike centralizirane tehnične sisteme** proizvodnje in oskrbe z električno energijo iz druge polovice 20. stoletja.

Takšni projekti skupnostim omogočajo izkoriščanje lokalnih energetskih virov za **izgradnjo socialnega kapitala, ustvarjanje prihrankov, povečevanje zaposlitvenih možnosti v lokalnem okolju ter ustvarjanje prihodkov za reševanje razvojnih potreb skupnosti**. Poleg tega **zvišujejo raven razumevanja in predanosti trajnostni energetiki, podpirajo lokalno gospodarstvo in zvišujejo njegovo konkurenčnost**. Posameznikom omogočajo, da imajo realen delež v njihovem lokalnem energetskem projektu.

Sodelovanje skupnosti v upravljanju z energetskimi viri, ki so na voljo v lokalnem okolju, pomaga ustvariti **javno podporo in sprejemljivost** ter zmanjšati lokalno nasprotovanje nizkoogljičnim projektom. Obenem lahko z mobilizacijo posameznikov in njihovih naložb v takšne projekte zagotovimo **nova sredstva za investicije** v zmanjšanje rabe energije in rabo obnovljivih virov. Koristi projektov in dobički se neposredno ali prek investicij vrnejo nazaj v skupnost.

Poleg posameznikov v skupnostnih energetskih projektih značilno sodelujejo zadruge, kmetije, lokalne oblasti, neprofitne organizacije in neformalne skupine občanov. Poleg združnega modela je pogosto tudi delničarstvo v podjetjih, uporabljajo se različni viri, kot so skupnostni razvojni skladi, sredstva iz razpisov, skupnostno financiranje, soinvestiranje ipd.

Pri energetski tranziciji igrajo osrednjo vlogo lokalne skupnosti ter projekti, ki so upravljani, vodeni ali v lastništvu lokalne ali kako drugače definirane skupnosti.

Koncept skupnostnih energetskih projektov gradi na pozitivni podobi skupnosti, kjer posamezniki dobro sodelujejo med seboj in kjer med prebivalci obstaja zavest o povezanosti. Pri tem ni nujno, da skupnost definiramo zgolj kot geografsko pogojeno skupnost, lahko gre tudi za skupnosti enako mislečih posameznikov.

Finančna participacija lokalnega prebivalstva

Danska ima dolgo zgodovino skupnostnega lastništva oskrbe z energijo. Skoraj 80 % vetrnic v državi je v skupnostni lasti. Od leta 2008 zakon o spodbujanju obnovljivih virov energije investitorjem nalaga obveznost, da 20% lastniški delež vetrnih elektrarn ponudijo v odkup lokalnim prebivalcem.²⁰

¹⁹ Povzeto po: RMI Outlet. 2008. A High-Renewables Tomorrow, Today: Güssing, Austria. Dostopno prek: https://rmi.org/news/blog_2013_10_08_high-renewables_tomorrow_today_gussing_austria.

²⁰ Povzeto po: ClientEarth. 2014. Community Power: Model legal framework for citizen-owned renewable energy. Dostopno prek: www.communitypower.eu/images/Clientearth_report.pdf.

Skupnostni energetski projekti zagovarjajo koncept, da naj bodo odločitve o energetiki v rokah ljudi. Pri tem so lahko projekti tako raznoliki kot skupnosti same.

Energetska tranzicija v Güssingu

Področje okrog mesta Güssing na avstrijskem Gradiščanskem je bilo še pred 20 leti najrevnejši in najmanj razvit del Avstrije. Pri razmišljanju, kako to spremeniti, so ugotovili, da si težko privoščijo stroške za energente ter da bi bilo smiselno, če bi zmanjšali odliv kapitala iz regije, ki je namenjen energentom, medtem ko je bil potencial lokalnega gozda neizkoriščen. Lokalna oblast je zato že v zgodnjih 90-ih letih 20. stoletja sprejela lokalno strategijo za opustitev fosilnih virov ter proizvodnjo lastne energije, ki jo bodo državljanom prodajali kar sami. Ukrepi so vključevali optimizacijo rabe energije v stavbah, energetsko sanacijo stavb, rabo kogeneracije na biomaso, pridelavo biogoriva idr. Na ta način v regiji obdržijo sredstva, ki jih deloma vlagajo v nove projekte obnovljivih virov energije. Posebna shema, ki temelji na stabilnih cenah energije, je v regijo privabila več kot 60 novih podjetij z več kot 1.500 delovnimi mesti. Poleg tega so postali center za raziskave tehnologij OVE in URE in promotorji rabe teh tehnologij, ne zgolj v Avstriji, temveč veliko širše. Mesto Güssing je prva skupnost v Evropski uniji, ki vso svojo energijo (električno energijo, energijo za ogrevanje in hlajenje, pogonska goriva) pridobiva iz lokalnih obnovljivih virov energije.¹⁹

Skupnostni energetski projekti prinašajo kolektivne koristi širši skupnosti.

Občine v energetski zadrugi

Leta 2009 je osem občin v regiji Oberpfalz (Bavarska) ustanovilo zadrugo, imenovano NEW (Neue Energien West eG). Cilj regionalne zadruge je neodvisnost od fosilnih virov ter integracija in participacija posameznikov v regionalnih projektih obnovljivih virov energije. Včlanjenih je že več kot 20 občin in javnih organizacij.²⁰

Sončno kartiranje v Bristolu

Lokalne oblasti v angleškem Bristolu so zelo napredne pri podpiranju skupnostnih energetskih projektov. Projekt sončnega kartiranja nam kaže, kako lahko lokalne oblasti pomagajo skupnostim in posameznikom s tem, da jim zagotovijo informacije, ki jim omogočajo lažje odločanje. Ustvarili so interaktivni zemljevid mesta, ki kaže potencial za proizvodnjo električne energije iz sonca. Prebivalci lahko tako na enostaven način ugotovijo, ali je njihova lokacija primerna za sončno elektrarno, kakšna bi bila primerna velikost elektrarne, koliko električne energije bi lahko proizvedli, ali potrebujejo gradbeno dovoljenje ter ali izpolnjujejo pogoje za finančno pomoč. Sončni zemljevid je olajšal izvedbo številnih projektov, med njimi tudi veliko zadrudnih.²⁰

Zadruga Ecopower

Belgijska zadruga Ecopower je bila ustanovljena leta 1991. Investirajo v obnovljive vire energije in dobavljajo električno energijo članom zadruge. Vsi člani zadruge sodelujejo v skupščini, kjer se odloča po principu »en član, en glas«. Imajo skoraj 50.000 deležnikov oz. članov.²¹

Skupnostni projekti temeljijo na odnosih zaupanja, podpore in konsenza. Omogočajo sodelovanje in komunikacijo ter so **prilagojeni zahtevam lokalnega okolja in potrebam lokalne skupnosti**. Prinašajo kolektivne koristi za celotno skupnost in ne zgolj za nekaj posameznikov.

Projekte lahko vodi:

- **skupina lokalnih prebivalcev** (npr. lastniki zemljišč ali kmetje), ki sami razvijejo projekt ali pa za pripravo projekta najamejo strokovnjaka,
- **pripravljačev projekta**, ki prevzame iniciativo, projekt izpelje in ga nato preda lokalnemu prebivalstvu,
- **sklad, neprofitna organizacija ali lokalna oblast**, ki razvije projekt in opravlja delo za dobrobit lokalne skupnosti.

Bistvo skupnostnih energetskih projektov je, da gre za enakopravno in participativno obliko sodelovanja.

Skupnostni energetski projekti omogočajo državljanom in skupnostim, da se neposredno vključijo in sprejemajo odločitve o lastni energetski prihodnosti, ter zagotavljajo, da so dobrobiti ljudi ter lokalnega okolja postavljene na prvo mesto.

²¹ Povzeto po: International Co-operative Alliance. Ecopower – renewable energy across Belgium. Dostopno prek: <http://old.stories.coop/stories/written/ecopower-renewable-energy-across-belgium>.

Projekti energetskih prihrankov in učinkovite rabe energije

Varčevanje z energijo in učinkovita raba energije sta najbolj trajnostna koraka na področju energetike, saj imata široke pozitivne vplive v obliki zmanjšanja pritiskov na okolje, nižje potrebe po uvozu energentov in višanja kakovosti življenja v lokalnem okolju. S tem, ko v projekt vključimo lokalno skupnost in omogočimo participacijo prebivalstva, lahko zagotovimo dodatna sredstva, potrebna za izvedbo projekta. Končni rezultat so koristi za vse udeležence, še posebej za odjemalce energije, saj se jim zaradi nižje porabe energije zmanjšajo njihovi stroški.

Sistem upravljanja z energijo v občini Škofja Loka

Občina Škofja Loka je v letu 2012 začela vzpostavljati celosten energetski informacijski sistem, ki temelji na ciljnem spremljanju rabe energije. Spremljajo več kot 100 kazalnikov učinkovitosti, kar predstavlja osnovo za pripravo, izvajanje in spremljanje akcijskih načrtov. Za večino objektov v občinski domeni so izvedli energetske preglede, ki so spodbudili izvedbo organizacijskih ukrepov, kakor tudi celostno pripravo na investiranje. Informacijski sistem so nadgradili z energetskim nadzornim sistemom, ki omogoča spremljanje rabe energije v realnem času v objektih, ki predstavljajo več kot 65 % rabe energije objektov v občinski lasti. Poleg energetske sanacije stavb in optimizacije javne razsvetljave občina sistematično izvaja informacijske, izobraževalne in promocijske dogodke. V treh letih so s pomočjo izvajanja aktivnosti v okviru sistema upravljanja z energijo dosegli 20-odstotno znižanje porabe energije, kar pomeni letni prihranek 850 MWh oziroma 75.000 EUR.

²² Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO2: dobre prakse – Katalog 2012. Dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog-dobre-prakse-2012-ISBN.pdf.

Pogodbeno zagotavljanje oskrbe z energijo in prihrankov v Mestni občini Kranj

V Mestni občini Kranj je prek 50 javnih objektov, katerih stroške za energijo pokriva občina. Ta je že leta 2002 pristopila k izvajanju projekta pogodbenega zagotavljanja oskrbe z energijo in prihrankov, za kar so podpisali 15-letno pogodbo s podjetjem Eltec Petrol. Kljub omejenim proračunskim sredstvom so namreč ocenili, da izvedba investicij v obnovno ogrevalnih in električnih naprav občin lahko prinese velike finančne in energetske prihranke. Kranjski projekt je bil prvi tovrstni projekt v Sloveniji. Gre za sistematičen pristop k energetski sanaciji sistemov oskrbe s toploto javnih stavb in izvajanje ukrepov na področju rabe toplote, električne energije in vode, katerih učinek je vnaprej določen. Finančni prihranki se v dogovorjenem obsegu in trajanju sprotno vračajo v financiranje novih ukrepov, projekt pa je nadgrajen še s sistemom energetskega knjigovodstva. Presežek, ki je večji od garantiranega prihranka, se deli po ključu »50 % izvajalec, 50 % občina«. Koristi ukrepov povečanja energetske učinkovitosti bo občina uživala tudi po izteku pogodbe.²²

Vransko – daljinski sistem ogrevanja

Občina Vransko je bila v Sloveniji pionir na področju daljinskih sistemov ogrevanja na obnovljive vire energije. Daljinski sistem ogrevanja na lesno biomaso (DOLB) je nadgradila s toplotnimi solarnimi sistemi, saj je poleti uporaba lesne biomase zaradi manjše porabe toplote neučinkovita. Sprejemniki sončne energije s površino 890 m² so nadomestili delovanje kotla na ekstra lahko kurilno olje. Vransko je prvi sistem integracije sprejemnikov sončne energije in DOLB pri nas. S tem je oskrba s toploto na Vranskem postala neodvisna od fosilnih energentov.²²

Lastništvo naprav za proizvodnjo električne energije iz razpršenih obnovljivih virov v Nemčiji

Pionirji nemške energetske tranzicije so bili posamezniki, kmetije in energetske zadruge. Leta 2012 so imeli v lasti 46 % kapacitet OVE, 41 % jih je bilo v lasti institucionalnih vlagateljev izven energetskega sektorja, energetske družbe pa so jih imele zgolj 13 %.²³

Energetska samooskrba in projekti oskrbe z energijo iz obnovljivih virov energije

Eden od osnovnih ciljev skupnostnih projektov oskrbe z energijo iz obnovljivih virov je prispevek k **energetski samozadostnosti** oz. zmanjšanju odvisnosti od uvoženih (fosilnih) energentov in tudi od (velikih) podjetij, ki nam prodajajo energijo. Z rabo obnovljivih virov energije tudi prispevamo k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov in drugih negativnih vplivov na okolje, spodbujamo lokalno zaposlenost in razvoj lokalnih skupnosti ter omogočamo boljše usklajenost vrste energentov z lokalnimi danostmi in potrebami skupnosti.

Demokratizacija energetskega sektorja

Razvoj skupnostnih energetskega projektov vodi do demokratizacije energetskega sektorja. To pomeni, da se pojavlja **vedno več »malih« akterjev**, predvsem posameznikov, organizacij, zadrug in raznih manjših podjetij, ki se ukvarjajo s področjem energije. Dozdajšnji močni in dominantni akterji v energetskega sektorja, predvsem **velika energetska podjetja, počasi izgubljajo svojo osrednjo vlogo** in moč. Vedno večjo vlogo prevzemajo skupnosti in posamezniki. Ljudje in skupnosti tako lahko dosežemo spremembe, ki bi jih radi videli. To pa prinaša posledice v obliki spremembe političnih struktur, premika moči odločanja znotraj politične arene in spremembe nadzora nad viri.

Protrošniki

Vloga t. i. protrošnikov (proizvajalcev + potrošnikov; angl. *prosumer, producer + consumer*) doprinaša k ideji, da državljani niso zgolj potrošniki, temveč da imajo tudi potencial, da postanejo proizvajalci energije iz obnovljivih virov. S tem lahko postanejo protrošniki gonilna sila tranzicije k nizkoogljični in sonaravni prihodnosti.

Naša energija je lahko lokalna, čista, dostopna in neodvisna od velikih energetskega proizvajalcev. Sadovi proizvodnje energije pa se lahko delijo med lokalnim prebivalstvom, saj veter, sonce in voda pripadajo vsem nam.

²³ Borchert, Lars. 2015. Citizens' participation in the Energiewende. Dostopno prek: www.cleanenergywire.org/factsheets/citizens-participation-energiewende.

Lokalno krožno gospodarstvo in trajnostna potrošnja

Pomislite kdaj, **kam gre vaš denar**, ko plačate račun za elektriko ali kupite hrano in druge dobrine? Kdo ima koristi od vašega nakupa? Komu in kakšna delovna mesta zagotavlja? Kakšno ravnanje z naravnimi viri in koliko transporta financirate s svojim nakupom?

Gospodarstvo ni samo sebi namen in njegova rast ni naravna, ampak družbeno vsiljena zahteva. Namen gospodarstva je, da **zadovoljuje (resnične) potrebe skupnosti po izdelkih in storitvah ter kakovostnih delovnih mestih**.

Proizvodni procesi, odnosi znotraj organizacij in navzven, produkti, dobavne verige in prodajne poti pa imajo širše, večplastne vplive na okolje in družbo:

- Geografske razsežnosti dobavnih in oskrbovalnih verig ter obseg dnevnih migracij med delovnim mestom in domom vplivajo na količino transporta in opredeljujejo vpliv gospodarstva na **podnebne spremembe**.
- Način uporabe surovin in energije v proizvodnih procesih lahko prispeva k izčrpanju ali k ohranjanju **končnih zalog neobnovljivih zemeljskih virov** (surovin in fosilnih energentov).
- Odpadki, izpusti industrijskih procesov in oskrbnih verig ter njihove prostorske zahteve so eden najpomembnejših dejavnikov **kakovosti zraka, vode in tal ter ohranjenosti habitatov**.
- Lastništvo in način upravljanja gospodarskih organizacij opredeljujeta **enakomernost porazdelitve materialne blaginje** v skupnosti.
- Povezanost v vrednostne verige, strokovna znanja in inovativnost določajo višino **dobane vrednosti** skupnosti.
- Varnost zaposlitve, vključenost v upravljanje, možnost izpopolnjevanja, zdravo delovno okolje ter oddaljenost delovnega mesta od kraja bivanja so ključni dejavniki **kakovosti življenja posameznika**.
- Razpoložljivost delovnih mest v lokalnih okoljih je pogoj za **ohranitev policentričnosti, enakomernosti poselitve in prostorske uravnoteženosti državnega ozemlja, zaustavitev procesa suburbanizacije ter ohranjanje tradicionalne in prepoznavne podobe podeželja**.

Gospodarstvo lahko k blaginji skupnosti prispeva veliko: zadovoljitev potreb po izdelkih in storitvah, kakovostna delovna mesta (varna, vključujoča, stimulativna, lokalna), materialno blaginjo, družbeno kohezijo, ohranjenost naravnega okolja, vzdržno ravnanje z odpadki, manjši prispevek skupnosti k podnebnim spremembam in prilagojenost nanje, odpornost skupnosti na zunanje pretrese, ohranjanje tradicije in krepitev identitete skupnosti.

Lokalno krožno gospodarstvo je zagotovilo, da denar ostaja bližje domu ter koristi lokalnim skupnostim in ne multinacionalnim korporacijam.

Zemlja ima dovolj virov, da zadovolji potrebe vseh ljudi, ne pa tudi vsega njihovega pohlepa. (Mahatma Gandhi)

Veliko količino zemeljskih materialnih virov smo izčrpali. Intelktualni viri so neizčrpni.

V povezanem lokalnem gospodarstvu dobrine krožijo in prispevajo k blaginji skupnosti.

Industrijska konoplja – super-rastlina krožnega gospodarstva

Industrijska konoplja (*Cannabis sativa*) je dragoceno živilo in odlična krma za živali. Uporablja se jo v kozmetiki, medicini, tekstilni in papirni industriji ter pri gradnji. V zadnjem času postaja zanimiva še za celo skupino novih inovativnih izdelkov. Pridelava konoplje je ekološka in ogljično nevtralna, saj ne potrebuje zaščite pred škodljivci in je popolnoma biorazgradljiva. Njena uporaba je brez odpadkov – uporabni so vsi deli rastline, po koncu življenjske dobe se spremeni v kompost. V Sloveniji je promotor pridelave in predelave industrijske konoplje zadruga Konopko iz Frankolovega.¹⁴

Kulturno ekološko društvo Smetumet

KED Smetumet v prepoznavnem, oblikovalsko dovršenem in duhovitem slogu v slovenski družbi širi pripadnost ponovni uporabi in preprečevanju nastajanja odpadkov. Unikatne reciklirane izdelke razvijajo, oblikujejo in proizvajajo iz presežnih, odpadnih in naravnih materialov iz lokalnega okolja. Proizvodnja je ročna, z minimalno porabo energije. Njihovi izdelki so trpežni in ojačani z namenom, da je njihova življenjska doba dolga, nudijo pa tudi brezplačna popravila, da jim dobo uporabe še podaljšajo. Materiale čim manj spajajo, da je izdelke po končani uporabi lažje primerno sortirati – kompostirati ali razvrstiti v primeren zabojnik za reciklažo.¹⁴

Lahko imamo vse to? Lahko. Vendar samo, če **skupnost svoje gospodarske dejavnosti usmeri v lokalno krožno gospodarstvo in ga člani skupnosti podprejo s svojim načinom potrošnje**. Tak dogovor v skupnosti zadeva predvsem vzpostavlanje proizvodno-oskrbnih mrež z visoko dodano vrednostjo na osnovi lokalnih danosti, vzdržno uporabo lokalnih obnovljivih surovin in energentov, izogibanje uporabi in proizvodnji nevarnih kemikalij, spodbujanje družbenih in tehnoloških inovacij, solastništvo in soupravljanje ter trajnostno potrošnjo.

Lokalno krožno gospodarstvo posnema vzorce živih sistemov, ki jih poganja **energija iz obnovljivih virov** in kjer so v boju za obstanek uspešnejši organizmi, ki so **energetsko in snovno bolj učinkoviti**.

V naravi snovi nenehno krožijo – odpadki enega organizma je hrana drugemu. Tudi v (popolnem) krožnem gospodarstvu **odpadki ne obstajajo**: produkti so načrtno zasnovani tako, da so uporabni čim dlje in da so biološke in tehnične komponente na koncu njihovega življenjskega cikla enostavno ločljive in ponovno uporabne. Biološke komponente so nestrupene in jih je mogoče kompostirati; tehniške – polimeri, zlitine in drugi umetni materiali – pa so s čim manj dodatne energije ponovno uporabljene.

Naravni sistemi svojo preživitveno moč oziroma odpornost na zunanje šoke povečujejo z **diverzitet**. Tako imajo tudi v krožnem gospodarstvu prednost modularne, mnogostranske in prilagodljive rešitve, ki že pri zasnovi izdelkov z omogočanjem nadgrajen in popravljen podaljšujejo njihovo življenjsko dobo.

Krožno gospodarstvo temelji na **ravnotežju med tekmovanjem in sodelovanjem** (simbiozo) in **mrežni povezanosti** njegovih elementov ter na **sistemskem pristopu**, ki tako kot narava razume, kako stvari vplivajo ena na drugo v okviru celote – infrastrukture, okolja in družbenega konteksta.

Prehod v lokalno krožno gospodarstvo je proces, v katerem sodelujejo lokalni proizvajalci in ponudniki storitev, ki svojo dejavnost temeljijo na danostih v lokalnem okolju, ter potrošniki, ki prilagodijo svoj način potrošnje. Steče lahko, če v skupnosti obstaja kritična masa **ozaveščenosti, znanja in kreativnosti** ter učinkovita **podpora ukrepov politike in zakonodaje**. Za prehod v lokalno krožno gospodarstvo sta potrebna **konsenz in aktivacija na ravni skupnosti**. Za uspeh lokalne ekonomije je potrebno **prilagoditi infrastrukturo**. Predvsem povezava z internetom omogoča razvoj in pojav manj znanih podjetij na spletu in tako možnost njihovega poslovanja s preostalim svetom.

Mreža lesnopredelovalnih podjetij v Poljanski dolini

Poljanska dolina je bogata z gozdovi, ki so večinoma v zasebni lasti. Na območju občin Gorenja vas - Poljane in Žiri se je razvila mreža za slovenske razmere izjemno uspešnih malih podjetij na področju vrednostne verige lesa. Nekdanja žaga in primarna predelava Jelovice v Sovodnju deluje naprej v okviru podjetja LESGAL. Podjetje Breza Commerce se je razvilo v vodilnega lesnega trgovca, ki zagotavlja les visoke kakovosti predelovalcem na območju celotne Slovenije. Podjetje M Sora in Lesko proizvajata lesena okna in vrata vrhunske kakovosti. Mizarstvo Jezeršek je vodilni slovenski proizvajalec lesenih stopnic, ki večino svojih izdelkov proda v tujino. Poleg naštetih podjetij na področju Poljanske doline deluje še cela vrsta mizarjev in tesarjev ter drugih z lesom povezanih podjetij.

Vrednostna mreža lesa v Poljanski dolini je primer delujoče zasebne pobude na tržnih temeljih, ki zagotavlja trajnostni razvoj regije na področjih ohranjanja gozdov in zagotavljanja zelenih delovnih mest na podeželju. Stopnja brezposelnosti v Poljanski dolini je več kot dvakrat nižja od slovenskega povprečja.

Delujoča predelava lesa je del z lesom povezane kulturne tradicije, ki živi v lokalnem območju. Lastnikom gozdov zagotavlja odkup kakovostnega lesa in jim omogoča gojitvene ukrepe ter izboljševanje strukture in odpornosti gozdov.¹⁴

Les je tehnologija narave za skladiščenje CO₂. Če les pokurimo ali propade v gozdu, gre CO₂ v ozračje, lesni izdelki pa ga skladiščijo in na ta način pripomorejo k preprečevanju podnebnih sprememb.

Les je dar narave. Les je naš ultimativen trajnostni gradbeni material, surovina in energent, ki ga narava ustvari iz atmosferskega CO₂ in energije sonca.

Pasivna lesena okna iz M Sore

Podjetje M Sora iz Žirov je zaradi svojih združnih korenin močno vpeto v lokalno okolje.

S proizvodnjo pasivnih lesenih oken so se povzpeli na val energetske učinkovitosti, saj so pravilno ocenili, da so naravni materiali, ki izboljšujejo kakovost bivanja, in varčevanje z energijo neizogiben dolgoročni trend. Njihova okna so narejena iz smrekovine iz okoliških gozdov in so plod lastnega razvoja, v katerega vključujejo komplementarni podjetji: proizvajalca naravnih zaščitnih sredstev za les in nosilca tehnologije termične modifikacije lesa Silvaprodukt d.o.o. ter Mizarstvo Hladnik, ki proizvaja lepljenje za izdelavo oken in druge lesene polizdelke.

Zasnova okna je skladna z načeli krožnega gospodarstva: okno ustreza zahtevam po visoki energijski učinkovitosti in dolgi življenjski dobi, kar je ključno pri gradnji pasivnih objektov; je brez strupenih snovi; proizvodni proces je lokaliziran in brez odpadkov (lesni odpadki se uporabijo kot obnovljivi vir energije).

Trajnostno poslovanje je za podjetje M Sora samoumevno, ker delujejo v naravnem okolju, obdani z gozdovi, in vedo, da morajo to ohraniti za naslednje generacije.¹⁴

*Najboljši so stroški,
ki ne nastanejo.*

Novi modeli zagotavljanja dobrin (alternativne ekonomije)

Nakup in posedovanje (lastnina) nista edina načina oskrbe z dobrinami. V različnih sferah družbe, praviloma v neformalno povezanih skupnostih in kot reakcija na očitne težave prevladujočega neoliberalnega modela tržnega gospodarstva, ponovno raste pomen skupnostnih produkcijskih, upravljaljskih in ekonomskih modelov, ki temeljijo na **izposoji, izmenjavi, souporabi, solastništvu in nadomeščanju lastništva z uporabo storitev.** Gre za vključujoče modele, ki temeljijo na soupravljanju ter krepijo solidarnost in družbeno povezanost prebivalstva.

S tem, ko se **denarne in nedendarne transakcije z dobrinami vrtijo v lokalnem okolju**, se povečujeta blaginja prebivalcev in povezanost lokalne skupnosti. Zmanjšuje se pritisk na ustvarjanje finančnih prihodkov, preprečujejo se različne oblike revščine.

Knjižnica REČI

Knjižnica REČI je neprofitna izposojevalnica najrazličnejših predmetov za prosti čas, ki v ljubljanskem Savskem naselju deluje po vzoru klasične knjižnične izposoje. Ljudje si lahko predmete zagotovijo z izposajo namesto s kupovanjem. Souporaba je smiselna predvsem za stvari, ki jih ne uporabljamo vsakodnevno: za orodje, stroje, kot so vrtnik in vrtna kosilnica, ter športno opremo. Skupna raba prinaša še številne druge koristi, predvsem manjšo porabo (naravnih) virov, ter spodbuja razvoj skupnosti.¹¹

Tekstilnica

Društvo Ekologi brez meja si z dogodki izmenjave rabljenih oblačil prizadeva doseči dva poglavitna cilja – da še uporabna oblačila ne pristanejo na odlagališčih in da ljudi prepričajo, da nošenje oblačil »iz druge roke« ni nekaj slabega. Počasi prihaja do premika v razmišljanju ljudi, ki kupujejo veliko manj oblačil zase in za svoje družinske člane ter tako pomembno pripomorejo k ohranjanju okolja in tudi družinskega proračuna. Izmenjave so postale družabni dogodek, kjer se srečujejo ljudje dobre volje in pozitivnega odnosa do okolja in ki se ga udeležujejo številni prostovoljci.¹¹

Razpršeni hotel Borgo Soandri

Razpršeni hotel Borgo Soandri se nahaja v občini Sutrio v italijanski regiji Furlanija - Julijska krajina. Deluje kot zadruga in združuje lokalne ponudnike okrog 150 nastanitvenih kapacitet v obstoječem stavbnem fondu, značilnih kamnitih hišah iz 18. stoletja, ki gledajo na ozke tlakovane ulice in skrbno obnovljene vaške trge. Zadruga zagotavlja skupne storitve, kot so promocija in trženje ter recepcija in rezervacijski sistem. Prava vrednost razpršenega hotela je možnost, da obiskovalci na spontan način izkusijo vsakdanje življenje v vasi, obdani z naravo, pri tem pa sama vas ostaja pristna, brez vsiljivih turističnih objektov. Hotel lokalnim pridelovalcem ponuja priložnost prodaje lokalnih pridelkov. Borgo Soandri je odličen primer inovacije v navezavi s tradicijo: uspešno zlitje sodobne hotelske in gostinske ponudbe, avtohtone arhitekture in lokalne identitete.¹³

Skupne občinske uprave

V Sloveniji imamo več kot 50 skupnih občinskih uprav. Občine se lahko skladno z Zakonom o lokalni samoupravi odločijo, da ustanovijo enega ali več organov skupne občinske uprave za opravljanje posameznih nalog občinske uprave. Osrednji cilj medobčinskega sodelovanja je učinkovitejše in/ali cenejše izvajanje storitev. Gre za prevladujoč mehanizem v manjših lokalnih skupnostih, ki same težje oziroma z višjimi stroški izvajajo nekatere javne storitve. Najpogostejše naloge, katerih opravljanje si delijo slovenske občine, so inšpekcijski nadzor in redarstvo, prostorsko načrtovanje in priprava projektov. V tujini je ta nabor širši in vključuje še javni prevoz, izobraževanje in otroško varstvo, socialno varstvo, storitve za investitorje, turizem ipd.

Ekološka vaška sirarna Čadrg

V vasi Čadrg v tolminskih hribih deluje skupna vaška sirarna, v kateri tri ekološke kmetije predelujejo mleko v avtohtoni sir Tolminc. Vas Čadrg so prebivalci poimenovali »ekovas«, saj so kar štiri od petih kmetij ekološke. Ponujajo ekološko mleko in mlečne izdelke (kravji sir, sirarsko skuto, sirotko). Prehod s konvencionalnega na ekološko kmetovanje je bil za Čadrg skoraj samoumeven. Vzreja goveda je tam vedno temeljila na tradicionalnih izkušnjah, kar velja tudi za oskrbo pašnikov in pridelavo krme za živino. Ker je zaradi ekološkega kmetijstva in z njim povezane turistične dejavnosti izboljššan dohodek prebivalcev vasi, je kakovost življenja višja, gorsko podeželje pa ostaja ohranjeno.¹¹

Strojni krožek Bled

Društvo za medsebojno pomoč Strojni krožek Bled povezuje lastnike gozdov na področju Gorenjske. Blizu 400 članom krožek nudi podporne storitve pri delih v gozdovih ter daje na voljo kakovostno strojno opremo, ki si je posamezni lastniki sicer ne bi mogli privoščiti. Društvo ponuja tudi strokovno svetovanje, odkup in prodajo lesa, vključno z biomaso za ogrevanje, ter kmetijske storitve. Strojni krožek Bled je dober in inovativen primer povezovanja lastnikov gozdov, ki z večanjem učinkovitosti in strokovnosti omogoča pridobivanje večjih količin lesa iz zasebnih gozdov oziroma večji donos za posamezne lastnike. Za izvajanje storitev je društvo ustanovilo podjetje SK Servis d.o.o., ki je v 100% lasti društva.¹⁴

Trajnostna potrošnja ima vgrajeno »gospodinjsko« logiko. Povzemajo jo navodila, ki se v angleškem jeziku začnejo s črko R: *refuse, reduce, reuse, repurpose, recycle*. Govorijo o zavestnem zmanjševanju porabe (nepotrebnih) dobrin, o skrbni rabi in podaljšanju življenjske dobe izdelkov ter o končnem odlaganju, ki omogoča recikliranje.

Trajnostna potrošnja

Potrošnja dobrin vpliva na ekonomski in družbeni položaj ljudi ter na stanje okolja po vsem svetu. **Trajnostna potrošnja zadeva življenjski slog, nakupovalne navade ter način uporabe in odlaganja izdelkov in storitev, ki je družbeno odgovoren in okolju najmanj škodljiv.**

Namen je zadostiti potrebam po izdelkih in storitvah ter doseči boljšo kakovost življenja z manjšo porabo energije in materialov ter z manjšo količino proizvedenih odpadkov, obenem pa ustvarjati tudi finančne prihranke, vzpostavljati pravične odnose v oskrbovalnih verigah ter zmanjševati globalne nepravilnosti.

Na način potrošnje močno vplivajo **informiranost in ozaveščenost** ljudi ter **vrednote, ki prevladujejo v skupnosti**. Uveljavljanje trajnostne potrošnje zahteva globlje razumevanje odnosov med vzorci potrošništva in omejenostjo naravnih virov, pa tudi razumevanje povezave med vzorci potrošništva ter pravičnostjo plačila in delovnimi pogoji ljudi.

V Sloveniji je voda iz pipe v povprečju 225-krat cenejša od ustekleničene.

Temeljna vodila trajnostne potrošnje: ekološko, lokalno, sezonsko, zdravo, pravično, brez odpadkov.

Voda iz pipe – ozaveščevalna kampanja Zbornice komunalnega gospodarstva

V okviru akcije Voda iz pipe se slovenska komunalna podjetja zavzemajo za ohranjanje vodnih virov in spodbujanje prebivalcev k pitju vode iz pipe. Kakovost pitne vode v Sloveniji je večinoma odlična, in kadar koli odpremo pipo, se lahko v trenutku odžejamo, ne da bi morali za to v trgovino. Kljub temu se je razširila uporaba ustekleničene vode, ki obremenjuje okolje s plastičnimi odpadki in je energetsko potratna, poleg tega pa je še neprimerno dražja in slabše kakovosti od tiste, ki vedno sveža priteče iz pipe.

Program Šolski ekovrtovi

Program Šolski ekovrtovi od leta 2011 izvaja Inštitut za trajnostni razvoj in je namenjen slovenskim vrtcem, osnovnim in srednjim šolam ter dijaškim domovom. V Sloveniji deluje že več kot 200 šolskih ekovrtičkov. Šolski ekovrt otrokom omogoča, da vzpostavijo tesnejši stik z naravo in s pridelavo hrane na način, ki omogoča varovanje okolja. Pomen šolskih ekovrtov je torej v izobraževanju za trajnostni razvoj.²²

Razširjenost trajnostne potrošnje v skupnosti je odvisna tudi od **razpoložljivosti in dostopnosti izdelkov in storitev**, ki znižujejo ekološke in družbene stroške življenjskega sloga njenih članov. Zanju se je potrebno v skupnosti posebej zavzeti, saj se mora trajnostna potrošnja po desetletjih prevladujoče globalne ponudbe trgovskih centrov ponovno uveljaviti.

Oskrbeni sistemi, katerih primarni namen ni povečevanje dobička, ampak razvijanje pravičnih odnosov, povezovanje med podeželjem in mestom ter visoka kakovost izdelkov, so sistemi po meri sodobnega časa, ki se odzivajo na potrebe v družbi in okolju.

Pravični odnosi se nanašajo predvsem na pravično plačilo za delo in upoštevanje stroškov okolju prijaznejših proizvodnih procesov v ceni izdelka. Pravična trgovina (angl. *Fair Trade*) se osredotoča na dobrobit marginaliziranih malih proizvajalcev in okolja. Vzpodbuja ročno izdelavo, ekološko kmetijstvo in uporabo recikliranih materialov, prav tako pa tudi trajnostno uporabo naravnih virov in proizvodnih metod, ki niso kapitalsko ali energetsko zahtevne.

Ko vem, kaj jem

Kmetijsko gozdarska zadruga z.o.o. Škofja Loka deluje na področju občin Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Pridelke višje kakovosti z manjših kmetij (ekoloških oz. s tradicionalnim načinom kmetovanja) so povezali pod blagovno znamko »Ko vem, kaj jem« in jim ponudili tržni prostor.

S tem so povečali ponudbo zdravih, kakovostnih, domačih, na tradicionalen način proizvedenih produktov, po katerih potrošniki vse bolj povprašujejo, ter podprli kmetije, ki so zaradi majhnih količin svoje pridelke največkrat prodajale samo na domu oziroma so se samooskrbovale. S stalnim tržnim mestom jih spodbujajo k večjemu obsegu pridelave in predelave kakovostnih domačih produktov.

Pravična trgovina 3MUHE

Trgovina 3MUHE je prva pravična trgovina v Sloveniji. Prodaja izključno izdelke, proizvedene, pridelane oziroma narejene v skladu z načeli pravične trgovine. Kupcem s pestro izbiro blaga ponuja možnost za uveljavljanje bolj humanih in trajnostnih načinov oskrbe z izdelki, kot so oblačila, živila, izdelki za dom, nakit ipd. 3MUHE združujejo kupce, prostovoljce in druge posameznike v navdihujočem spreminjanju sveta na bolje.

Breja Preja

Pletilska kooperativa Breja Preja prispeva svoj kamenček v mozaiku 1 % proizvajalcev v tekstilni industriji, ki so vključeni v pravično trgovino. Izdelki temeljijo na domači volni, interpretaciji tradicionalnih vzorcev, inovativnem slovenskem oblikovanju in rokodelkah, ki dobijo pošteno plačilo za pošteno delo. Poleg tega kooperativa obuja in reinterpretira kulturno dediščino na področju volnenih izdelkov, ki so v Sloveniji doma. Kooperativa vzpostavlja trajnostni poslovni model z družbeno odgovornostjo.¹¹

Zero Waste Europe

Mreža Zero Waste Europe združuje 19 nacionalnih organizacij ter več kot 300 lokalnih skupnosti iz različnih držav članic EU in jih spodbuja, da razmislijo o svojem odnosu do virov. Programu Zero Waste Slovenija, ki ga kot slovenska nacionalna organizacija koordinira Društvo Ekologi brez meja, se pridružuje čedalje več slovenskih občin, ki sprejmejo načrte Zero Waste in si v njih zastavijo prostovoljne dolgoročne cilje na področju preprečevanja nastajanja, ločenega zbiranja, recikliranja in kompostiranja svojih komunalnih odpadkov. Nacionalni mreži Zero Waste se lahko pridruži vsaka občina, ne glede na to, kako visoke deleže ločenega zbiranja trenutno dosega. Pomembno pa je, da si z zavezo zastavi dolgoročne merljive cilje ter da njihovo doseganje nenehno spremlja. Prvi pogoj za doseganje ciljev je, da si občine takšne cilje postavijo.¹⁴

Najboljši je odpadki, ki ne nastane.

Zero Waste vodi družbo v spremembo življenjskega stila in navad ter k posnemanju trajnostnih naravnih ciklov, kjer so vsi odpadni materiali surovina za nekoga drugega.

Velik in pomemben potrošnik je javni sektor. Vključevanje okoljskih kriterijev v nabavne odločitve v tem sektorju – oziroma **zeleno javno naročanje** – je prepoznano kot ključni mehanizem za spodbujanje trajnostne proizvodnje in potrošnje, hkrati pa ustvarjanje znatnih javnofinančnih prihrankov.

Pomemben del trajnostne potrošnje predstavlja **ravnanje z odpadki**. Vsaka skupnost je vpeta v sistem ravnanja z odpadki, ki ga zagotavljajo komunalna podjetja. Vendar pa imajo skupnosti možnost, da si zastavijo ambicioznejše cilje na področjih preprečevanja nastajanja odpadkov, ponovne uporabe ter reciklaže in kompostiranja. Ker je prehod v krožno in nizkoogljično gospodarstvo osrednji strateški cilj EU, ki naj bi zagotovil dolgoročno globalno konkurenčnost, je bil na evropski ravni vzpostavljen sistem Zero Waste, ki lokalne skupnosti podpira pri doseganju ciljev v zvezi z ravnanjem z odpadki.

Gibanje Zero Waste se zavzema tudi za ekoinovacije ter oblikovanje in upravljanje izdelkov in procesov na načine, ki zmanjšujejo volumen in toksičnost odpadnih materialov ter ohranjajo ali predelajo vse vire brez sežiganja ali odlaganja. Tako se ravnanje z odpadki spreminja v kreativni izziv za preoblikovanje okoljskih omejitev v gospodarske priložnosti. Na tem področju so dejavne številne organizacije iz nevladnega sektorja in socialna podjetja, ki dajejo delo težje zaposljivim ljudem in ohranjajo tradicionalna znanja in poklice.

Socialno podjetništvo

V Sloveniji smo Zakon o socialnem podjetništvu dobili leta 2011, v njem pa je socialno podjetništvo opredeljeno kot trajno opravljanje bodisi družbeno koristnih dejavnosti (TIP A) ali dejavnosti, v katerih se zaposlujejo osebe iz ranljivih skupin (TIP B), pri čemer **ustvarjanje dobička ni niti izključni niti glavni cilj opravljanja dejavnosti**. Koristi obče skupnosti so v socialnih podjetjih postavljene pred osebne koristi in profit. Pogosto rešujejo probleme na področju odpadkov, se borijo proti brezposelnosti in omogočajo socialno in delovno integracijo ranljivih skupin prebivalstva, izobražujejo, spodbujajo zdrav način življenja, zvišujejo prehransko samooskrbo, ustvarjajo dostopne turistične produkte ipd. Socialno podjetništvo kot sektor gospodarstva vključuje organizacije, kot so zadruge, društva, zavodi, ustanove in gospodarske družbe.

Centri ponovne uporabe

Ponovna uporaba se po prednostnem redu ravnanja z odpadki uvršča na drugo mesto, za preprečevanje nastajanja in pred recikliranje. Mreža centrov ponovne uporabe vključuje socialna podjetja, katerih dejavnost zajema diagnostiko, inovativno obnovo in prenovo rabljene opreme in izdelkov, ki bi bili sicer uvrščeni med odpadke, čeprav so funkcionalno še povsem uporabni. Centri zaposlujejo težje zaposljive osebe in jim omogočajo usposabljanja, kar prispeva k socialni integraciji, zaradi česar imajo tovrstni centri pomembno socialno vlogo. Dejavnost centrov prinaša finančne prihranke javnim službam (stroški za odstranitev kosovnih odpadkov) in kupcem, ki se lahko oskrbijo z izdelki po nizkih cenah. Še pomembnejši pa so prihranki zaradi manjše porabe primarnih surovin, vode in elektrike ter zaradi manj transporta. Centri imajo pomemben učinek na širšo javnost z okoljskim osveščanjem in širjenjem zavedanja, da je naš planet omejen z viri in da vsega, česar ne potrebujemo več, ne smemo preprosto odvreči med odpadke. Ker priprava na ponovno uporabo zahteva že skoraj izumrla obrtniška dela, se tam ohranjajo tudi tradicionalni poklici.²⁴

Lokalna valuta

Namen lokalnih denarnih valut, ki so v nekaterih evropskih skupnostih že zaživele, je spodbuditi ponovno lokalizacijo gospodarstva in ozaveščeno potrošnje lokalnih proizvodov, skrajšati oskrbovalne verige in zmanjšati vpliv oglaševanja. Glavna vloga lokalnega denarja je, da omogoča **relokacijo ekonomije s spodbujanjem lokalnih izmenjav**. Lokalne valute se lahko uporabljajo samo za kupovanje lokalnih proizvodov. V svetu, ki je obseden s špekulacijami, lokalna valuta uporabnike spomni, da je denar namenjen predvsem temu, da ljudje prejmejo plačilo za svoje storitve in izdelke, ter ustvarjanju delovnih mest.

²⁴ Povzeto po katalogu Zelena delovna mesta: dobre prakse – Katalog 2014. Dostopno prek: www.arhiv.zelenadelovnamesta.ukom.gov.si/upload/Katalog%20dobrih%20praks%20ZDM.pdf.

²⁵ Povzeto po katalogu Slovenija znižuje CO2: dobre prakse – Katalog 2013. Dostopno prek: www.slovenija-co2.si/upload/katalog_dobreprakse_2013.pdf.

Eko-socialna kmetija Korenika

V letu 2006 je Društvo Mozaik od občine Šalovci na Goriškem prevzelo propadajočo kmetijo. Kmetijo so obnovili in opremili za delovanje zaposlitvenega centra za usposabljanje in zaposlovanje invalidov in drugih ranljivih družbenih skupin. Njihovo delo obsega dejavnosti sušenja sadja in zelišč, hladnega stiskanja semen sončnic, oljne repice, buč in lanu ter pridelave naravnega kisa. Izdelujejo tudi etnološko-kulinarične dobrote. Kmetija se je razvila v kulturno in družabno središče lokalne skupnosti.

Delovna mesta težje zaposljivim ljudem omogočajo, da sami skrbijo za zadovoljevanje svojih finančnih potreb, s čimer je povečana njihova socialna vključenost.²⁵

Chiemgauer – najuspešnejša alternativna lokalna valuta na svetu

Chiemgauer, ki se uporablja v južni Nemčiji, je leta 2003 kot del šolskega projekta ustanovil učitelj ekonomije Christian Gelleri. Svojim dijakom je dal nalogo, da ustvarijo svojo valuto, ki bi se uporabljala v lokalnih trgovinah in bi spodbujala domače gospodarstvo. Vrednost enega Chiemgauerja je enaka enemu evru. Plačilo s to valuto sprejema več kot 3.000 poslovnih subjektov. Koristi lokalne valute so mnogotere: regionalno nakupovanje koristi predvsem manjšim lokalnim ponudnikom, krepi lokalno gospodarstvo in prinaša sredstva za delovanje lokalnih združenj in ustanov s socialnimi cilji, pa tudi živa mestna in vaška središča, delujoče skupnostne strukture in solidarnost v skupnosti.

Skupnosti, ki uspešno izvajajo projekte upravljanja z življenjskimi viri, razvijejo pripadnost, ponos in zaupanje. Pridobijo dragocena znanja in spretnosti ter okrepijo medsebojne odnose.

Za skupnostno upravljanje z življenjskimi viri je primerna skoraj vsakršna pravnoorganizacijska oblika. Pomembno je, da ima dostop do procesov upravljanja in da je zavezana k ustvarjanju koristi za skupnost.

Oblike organiziranja skupnosti

V jedru skupnostnega upravljanja z življenjskimi viri so **ljudje**. Skupnost in državljani so **lastniki in/ali upravljalci, sodelujejo v odločanju, uživajo večplastne koristi in tudi ščitijo ranljive skupine**. Skupnostno upravljanje je participativno, temelji na demokratičnih vrednotah družbe in je trajnostno naravnano.

Namen tega poglavja ni razčlenjevati pravnih oblik in zakonskih podlag za skupnostno upravljanje. Te ne morejo slediti družbenim inovacijam, ki prinašajo vedno nove oblike na vse številnejših področjih. Poleg tega se okoljske, družbene in gospodarske koristi, ki jih je deležna skupnost, največkrat prelijejo preko meja organizacij, v katerih se upravljanje dogaja. Oblike zato izhajajo iz številnih dobrih praks, ki že živijo in dokazujejo, da je skupnostno upravljanje po meri sodobnega časa, da je nosilec naprednega, družbeno in okoljsko odgovornega gospodarstva in družbe.

Organizacijske oblike, ki imajo solastništvo in soupravljanje že vgrajeno

Občine

Občine povezujejo lokalno skupnost na določenem **ozemlju** in so namenjene prav temu, da se naloge lokalnega pomena izvajajo čim bližje lokalnemu prebivalstvu. Občine imajo vzpostavljene institucionalne in finančne vzvode upravljanja ter postopke, ki ljudem omogočajo, da se vključujejo v procese upravljanja. Lokalna samouprava je eden od temeljev demokracije. **Gre za raven oblasti, ki je najbližja ljudem in ima nalogo zastopati njihov skupni interes.**

Občina Šentrupert

Občina Šentrupert, ki je bila ustanovljena v letu 2007, se je zavestno odločila, da bo razvojni model občine »zelen« oziroma trajnosten v vseh pogledih in na vseh področjih. Na vključujoč način, s sodelovanjem občanov, sta bili izdelani vizija in strategija razvoja do leta 2025, ki nakazujeta omenjeno smer razvoja.

Eden najambicioznejših ciljev je energetska samozadostnost občine do leta 2020, ki temelji na izrabi lesne biomase. Gozd v lokalnem okolju namreč predstavlja 60 % površin, študija Zavoda za gozdove Slovenije pa je pokazala, da je v Mirnski dolini v polmeru 30 kilometrov na voljo 50 tisoč kubičnih metrov lesa. Model trajnostne rabe biomase za proizvodnjo energije je bil torej logična izbira.

Na področju trajnostnega turizma in skrbi za kulturno dediščino je občina zasnovala in realizirala projekt Dežela kozolcev, ki je pred propadom rešil 17 kozolcev in jim zagotovil prihodnost v prvem muzeju kozolcev na prostem na svetu. Poleg ogledov samega muzeja Dežela kozolcev nudi tudi oskrbo z lokalno pridelano hrano. Posebno pozornost namenjajo izobraževalnim vsebinam na temo dediščine, trajnostnega razvoja ter energetike v lokalnem okolju.

Positivni finančni učinki se kažejo v ostajanju in kroženju denarja v lokalnem okolju, predvsem tistega, ki ga je občina pred tem namenjala za plačilo fosilnih energentov. Ustvarjajo se priložnosti za zaposlitev in zaslužek lokalnega prebivalstva.²⁵

Zadruga

Zadruga je prostovoljna, odprta, neodvisna in samostojna gospodarska organizacija, ki jo upravljajo njeni člani. **Solastništvo in soupravljanje sta vgrajena v temelje združništva**. Upravljanje zadruga je v rokah njenih članov, ki s svojim delom in uporabo storitev zadruga ustvarjajo, izboljšujejo in ščitijo individualne in skupne gospodarske, socialne, izobraževalne, kulturne in druge potrebe in interese ter dosegajo cilje, zaradi katerih je zadruga ustanovljena. Zadržniki enakopravno sodelujejo pri odločanju o poslovanju in razdelitvi dobička. Del dobička je običajno vložen nazaj v zadrugo, a glavni namen zadrug ni ustvarjanje dobička, temveč zadovoljevanje potreb članov in doseganje čim večje koristi za njih in za skupnost.

Zadruga so najpogostejša organizacijska oblika, v kateri se odvijajo skupnostni projekti. Če so bile včasih zadruga dejavne pretežno na področju kmetijstva in gozdarstva, danes posegajo na najrazličnejša področja, kot so zagotavljanje mobilnosti in stanovanj, storitve, izraba obnovljivih virov energije ipd.

Civilne iniciative in lokalne pobude

Predvsem na področju prostorskega načrtovanja občani vse pogosteje oblikujejo in izražajo svoja stališča v skupinah. Pri tem gre lahko za neposredno prizadete občane ali pa za občane, ki jim je mar za širšo dobrobit v lokalnem okolju. Take interesne skupine prebivalcev so lahko organizirane **le kratkotrajno, kot civilne iniciative, ali pa trajneje, kot lokalne pobude**. Predvsem slednje lahko veliko prispevajo h kakovosti načrtovanja.

Odločevalci, ki se pri vključevanju javnosti v praksi še vedno najraje držijo kar zakonsko določenih minimalno določenih pravil ravnanja, takih pobud ne upoštevajo nič drugače kot glas posameznikov. Civilne iniciative ali lokalne pobude namreč v slovenskem pravnem redu nimajo posebnega položaja. Ker takšnim organiziranim skupinam prebivalstva manjka »pravna osebnost«, imajo v praksi veliko težav pri uveljavljanju svojega, od posameznika močnejšega, glasu.

Vendar pa veljavna zakonodaja dopušča večjo organiziranost takih skupin, kar lahko poveča tudi učinek njihovega delovanja. Lokalne pobude so tako ali tako organizirane bolj ali manj na podlagi pisanih ali nepisanih pravil delovanja, svoje delovanje pa lahko še bolj formalizirajo s sklenitvijo družbene pogodbe na podlagi Obligacijskega zakonika. S takšno pogodbo se podpisniki zavežejo, da si bodo s svojimi prispevki prizadevali doseči z zakonom dopustni skupni namen.

Prevajalska zadruga Soglasnik

Vsak član zadruga Soglasnik je tudi njen lastnik in soustvarjalec. Zadruga si prizadeva za pravične delovne pogoje ter za etično in transparentno poslovanje. Na vsakem računu je viden natančen razrez cene storitve – koliko imajo od celotnega zneska prevajalec, lektor in zadruga ter kolikšen znesek se vrne nazaj v lokalno okolje. S tako zbranimi sredstvi načrtujejo izvedbo brezplačne pomoči pri učenju tujih jezikov za socialno šibke otroke, organizacijo jezikovnega tabora ipd.¹¹

Vetrna kooperativa Dingwall

Vetrna kooperativa Dingwall upravlja z vetrno turbino moči 250 kW, ki je postavljena na zasebni kmetiji Knockbain v Angliji. Predstavlja prvi projekt izkoriščanja vetrne energije, ki je v 100% združnem lastništvu. Kooperativa šteje 179 članov. Vetrna turbina ustvarja 7,5% letni donos skozi časovni razpon 20 let. Vsako leto od prihodkov namenijo od 2.500 do 10.000 EUR za skupnostni sklad, ki zagotavlja sredstva za delovanje različnih lokalnih organizacij.¹³

Skupnostni urbani vrt OnKraj gradbišča

Dolgo zaprtu gradbišče ob Resljevi ulici v Ljubljani je KUD Obrat v sodelovanju z okoliškimi prebivalci in drugimi zainteresiranimi spremenil v skupnostni prostor, namenjen rvtovom, druženju, izobraževanju in kulturi. Z lastnikom zemljišča – Mestno občino Ljubljana – imajo sklenjeno pogodbo o brezplačni začasni rabi prostora, ki jo podaljšujejo iz leta v leto. Okoliški prebivalci obdelujejo okoli 40 vrtničkov. Organizirajo javne in skupnostne dogodke, pri tem pa sodelujejo z drugimi nevladnimi organizacijami, lokalnimi

Druge oblike

Podjetja

Poslanstvu zagotavljanja koristi za skupnost lahko sledi podjetje poljubne pravnoorganizacijske oblike.

Del poslanstva podjetja Domel je zagotavljati kakovostna delovna mesta v širšem okolju.

Poslanstvo podjetja M Sora je skrb za dolgoročno varnost zaposlenih.

Podjetja z notranjim lastništvom in delavskim soupravljanjem

Slovenska elektroindustrija je s tremi milijardami evrov izvoza ena močnejših gospodarskih panog. Podjetja prepoznavajo niše priložnosti, ki jih prinaša globalni trend povečanja energetske učinkovitosti. Uspešne poslovne zgodbe privabljajo zunanje vlagatelje, lastništvo podjetij se spreminja. Nekatera podjetja pa so stabilnost lastniške strukture zagotovila z notranjim odkupom in delujejo po načelih delavskega soupravljanja. Eno takšnih podjetij je Domel, d.o.o. iz Železnikov.

Kmetijska zadruga Žiri že od leta 1948 skrbi za odkup kmetijskih in gozdnih izdelkov. Leta 2006 so zaradi omejitev pri pridobivanju razvojnih sredstev, na katere so naleteli kot zadruga, ustanovili novo podjetje M Sora, ki je delniška družba. V procesu spremembe pravnoorganizacijske oblike so zadržni način in varovalke pred koncentracijo lastništva vgradili v svoj način delovanja. Zadržniki, ki so verjeli v dolgoročno uspešnost podjetja in so vanj vložili lastna sredstva, so ohranili nadzor nad upravljanjem. Kot pomembna dejavnika razvoja podjetja ocenjujejo transparentnost delovanja in delavsko soupravljanje, ki povečuje zavzetost zaposlenih za prispevanje k uspešnemu poslovanju.

Kmetije

Skupnostni model na področju oskrbe s hrano predstavlja **partnersko kmetovanje**, za katerega je značilna povezanost med pridelovalci in porabniki ter soodločanje. Partnersko kmetovanje je način distribucije ekološko pridelanih živih, pri katerem **med pridelovalcem in porabnikom ni posrednikov**. Bistveno je, da se kmet in zaključena skupina kupcev že pred sezono dogovorita o sadilnem načrtu, količinah, plačilu in dostavi pridelkov ter da **vzajemno prevzameta tveganje**, ki ga lahko povzroči izpad pridelka zaradi vremenskih razmer. Taka oblika vzajemnosti varuje malega kmeta, mu zagotavlja socialno varnost, potrošnik pa z njo pride do cenovno ugodne, kakovostne lokalno pridelane zelenjave.

Nevladne organizacije

Nevladne organizacije (NVO) – društva, zavode in ustanove – ustanovijo fizične ali pravne osebe z namenom zasledovanja splošno koristnih ciljev in izboljšanja kakovosti življenja njenih članov, uporabnikov oziroma vseh prebivalcev. Za NVO velja, da so neprofitne in od javnega sektorja neodvisne organizacije. Ob izpolnjevanju zakonsko predpisanih pogojev lahko pridobijo **status delovanja v javnem interesu**.

Sodelovanje nevladnih organizacij in lokalne skupnosti je obojestransko koristno in **naredi lokalno okolje oziroma skupnost močnejšo in boljše**. NVO zadovoljujejo interese in potrebe prebivalcev, združujejo, opozarjajo na nepravilnosti, izvajajo storitve, vplivajo na odločevalce in na različne druge načine dvigujejo kakovost življenja v okolju, kjer delujejo.

Revitalizacija četrta Tabor

Ljubljanska četrta Tabor je dolgo veljala za sivo in zaspano področje, že nekaj časa pa s pestrim dogajanjem dokazuje, da so spremembe vedno mogoče. V tej četrti namreč delujejo številne kulturne, vzgojno-izobraževalne, umetniške in druge organizacije, ki so se povezale v Društvo kulturna četrta tabor (KČT). Društvo je bilo ustanovljeno marca 2011 na pobudo zavoda Bunker. Njegov namen je povezovanje in sodelovanje posameznikov in organizacij v soseski Tabor, razvijanje kakovostnih odnosov ter želja po izgradnji močne, tople, zelene soseske. Društvo je zaživelo, postaja vedno bolj prepoznavno, okrepilo se je tudi povezovanje in sodelovanje med partnerji. Največji skupni letni projekt KČT-ja je Dan soseda. Namen dogodka je povezati sosedske prebivalce in ustanove, da bi se bolje spoznali in bolje sodelovali, da bi vsaj en dan v letu preživeli skupaj v prijetnem druženju in ustvarjanju.¹¹

Ekološka kmetija Romane Rejc

Ekološka kmetija Romane Rejc leži v občini Šmarje, na podeželju, daleč od konvencionalno obdelovanih pridelovalnih površin. S partnerskim kmetijstvom se ukvarjajo že od leta 2009. Kmetija obsega 5,5 hektarov, njive, na katerih raste zelenjava, pa so od zunanjega sveta ločene s širokim gozdnim pasom. Med njivami rastejo oljke in sadno drevje. Kmetija dokazuje, da lahko kmet z oskrbo 20–30 potrošnikov z vrtninami in sadjem preživi na manjši, le nekaj hektarov veliki površini.¹³

Šmarje: zgodba o revitalizaciji istrske vasi

Šmarje so ena večjih vasi v Slovenski Istri in imajo v tem predelu pomembno geografsko, funkcionalno in socialno vlogo. Vas je po drugi svetovni vojni dobila skoraj mestni videz, saj je bila med vojno kar dvakrat požgana. S prenovno je izgubila podeželsko in vaško identiteto. Le še nekaj na pol podrtilih hiš ob cerkvi je do leta 2001 spominjalo na nekdanji idilični istrski videz vasi ter na bogato kulturno dediščino tega prostora. To pa je bil vzrok, da je društvo Pangea, v sodelovanju z ostalimi vaškimi društvi, predvsem s turističnim društvom in KUD Franceta Bevka, leta 2001 pričelo s projektom celostne revitalizacije vasi v duhu trajnostnega razvoja. Projekt je bil predstavljen na seji sveta Krajevne skupnosti Šmarje in sprejet s podpisom pisma podpore. Do pomembnega preskoka je prišlo v letu 2012, ko je Mestna občina Koper na podlagi idejnega načrta za prenovno vaškega trga potrdila investicijo v višini 265.000 EUR.

Lokalni prebivalci so bili vključeni kot partnerji, sproti so usklajevali interese različnih skupin in posameznikov. Oblikovali so razvojno strategijo krajevne skupnosti v navezavi z drugimi podeželskimi območji Slovenske Istre.

V procesu revitalizacije so se razvili produkti, kot sta »Bela Istrijana«, ki si prizadeva ohraniti netehnološka vina iz avtohtonih istrskih sort, ter »Šmarski koncan kruh«, ki oživlja tradicijo pekarstva. V centru vasi so zaživele nastanitvene kapacitete, ki bodo vas Šmarje postavile tudi na turistični zemljevid Istre.¹⁰

Najbolje je, če stopijo skupaj vsi

Pri skupnostnem upravljanju z življenjskimi viri **so bolj kot organizacijske oblike pomembni skupni cilji**. Njihovo doseganje je pogosto najučinkovitejše, če se združijo različni akterji, ki v skupna prizadevanja prinesejo vsak svoja znanja, veščine in spretnosti ter povezave s člani skupnosti.

Uvajanje novih skupnostnih praks, ki dejansko spreminjajo dosedanje prakse življenja na določenih področjih, terjajo angažiranje, voljo in podporo širše skupnosti. **Za realizacijo ideje je potrebno sodelovanje čim večjega števila relevantnih deležnikov**, kot so občine, različni javni zavodi (šole, športni in kulturni zavodi ipd.), podjetja, nevladne organizacije, razvojne agencije ali druge lokalne oziroma regionalne razvojne strukture, civilne iniciative in lokalne pobude. Taka oblika polformalne povezanosti so **lokalna partnerstva**.

Gre za obliko sodelovanja med lokalnimi deležniki, ki imajo voljo in tudi možnosti za realizacijo ideje ali vsaj vidijo, kako bi lahko do realizacije prišli. Namen takšnega partnerstva je, da ideja v lokalnem okolju postane **širše družbeno sprejemljiva** in da se že znotraj partnerstva lahko **uskladijo morebitni nasprotujoči si interesi** med deležniki. Cilj je v sodelovanju z lokalnimi deležniki in javnostjo doseči dogovor o tem, kako bi konkretno idejo uresničili v svojem lokalnem okolju, ter pripraviti načrt za izvedbo v skladu z lokalnim okoljem in potrebami skupnosti.

Lokalno partnerstvo je prostovoljno, kar pomeni, da lahko vsakdo kadar koli izstopi, dogovori pa so lahko bolj ali manj formalni (od sklenitve pisnega dogovora do podpisa pisma o nameri ali zgolj ustnega dogovora). Čim večje je število vključenih deležnikov, tem bolje, vendar s tem narašča tudi potreba po skupnih telesih (npr. odbor, delovne skupine), ki predstavljajo »motor« projekta. Zato je ob konstituiranju lokalnega partnerstva pomemben dogovor o načinu dela.

Revitalizacija vasi Šmarje je zgodba o ustvarjanju priložnosti za združevanje deležnikov na podeželju ter za krepitev identitete, skupne ponudbe in razvoja podeželja ob hkratnem doseganju širših ciljev na področju podnebnih sprememb, skrbi za okolje in inovacij. Prepoznavnost in kakovost bivanja gradijo na lastnih virih ter s spoštovanjem naravnih in kulturnih danosti prostora.

Dejavniki uspeha

Vključujoče načrtovanje prihodnosti

Če naj skupnostno upravljanje z življenjskimi viri pokaže svoj polni potencial kot gonilo razvoja, se mora skupnost **na vključujoč način dogovoriti, v katero smer in kako se želi razvijati**.

Pri vključujočem razvojnem načrtovanju skušamo s povezovanjem in vključevanjem članov skupnosti, ki lahko prispevajo svoje znanje in predloge, pa tudi skrb in pomisleke, **preseči njihove parcialne cilje** ter jih **povezati v partnerski odnos**. Vključujoče načrtovanje in odločanje prinese **vedenje o potrebah in interesih skupnosti**. S skupno oblikovanimi odločitvami **se člani skupnosti lažje poistovetijo**, kar daje odločitvam večjo legitimnost, članom skupnosti pa večje opolnomočenje.

Pregledni, strokovno vodeni in vključujoči procesi razvojnega načrtovanja so zagotovilo, da **bodo sprotne odločitve sledile zastavljenim strateškim ciljem**, da bodo sprejete v dolgoročnem skupnem interesu ter da ne bodo podvržene trenutnim pritiskom posamičnih interesnih skupin.

Vizija

Vizija je zelena podoba prihodnosti. Odgovarja na vprašanja, kot so: Kakšna bo naša skupnost in kakšno bo življenje v njej čez 20 ali 30 let? Kakšno bo naše lokalno okolje in v kakšnih odnosih bomo s širšim okoljem? V kakšnem svetu želimo živeti?

Vizija ima dvojno vlogo: **ustvarjanje konsenza** ter (po tem, ko je sprejeta) vlogo **konceptualnega načrta**.

Vključujoče oblikovanje vizije, pri katerem člani skupnosti dejavno izražajo svoje želje in pričakovanja, izpostavi njihove **resnične vrednote**.

Jasna vizija je pogoj za to, da so **ukrepi na različnih področjih usklajeni** (štipendiranje, podpora start-up podjetjem, javna dela ipd.), da podpirajo jasne skupne cilje in da ne delujejo v nasprotju drug z drugim. Vizija je tudi eden od predpogojev za racionalnost in **optimalno porabo sredstev**.

V občinah, ki imajo sprejeto strategijo razvoja, lahko volivci na lokalnih volitvah kandidate ocenjujejo glede na njihovo sposobnost za izvajanje strategije. Ta je za blaginjo lokalne skupnosti veliko bolj pomembna od ideološke usmeritve oz. strankarske pripadnosti kandidatov.

²⁶ Vizija in strategija Občine Šentrupert. Dostopno prek: www.sentrupert.si/files/other/posts177/209/90501Vizija%20in%20strategija%20Obcine%20Sentrupert.pdf.

Prvi korak k doseganju ciljev je to, da si jih zastavimo.

Več glav več ve.

Vizija je kot zvezda severnica – skupnosti vedno kaže dogovorjeno smer razvoja.

Občina Šentrupert 2025, vizija prebivalcev

Občino Šentrupert bo odlikovalo urejeno in prijetno bivalno okolje.

Prepoznavna bo po turizmu in prirreditvah, temelječih na običajih in tradiciji, kulturi ter lepi pokrajini.

Gospodarski razvoj bo poudarjal obrt, mala podjetja, ekokmetovanje in dopolnilne dejavnosti.

Občina bo v okviru skupnih projektov sodelovala predvsem s sosednjimi občinami v Mirnski dolini.²⁶

Če ne veste, v katero pristanišče plujete, ni ugoden noben veter.
(Seneka)

Del slovenskih kmetov ne pristaja na imperativ povečevanja proizvodnje za vsako ceno in na kompromise glede okolja in zdravja potrošnikov. Ohranjajo tradicionalne kmetije in ne želijo tekmovati z industrijskimi kmetijskimi obrati. Prepričani so, da je njihov obstoj zaradi večje neodvisnosti od subvencij in od nepredvidljivih gibanj na svetovnih trgih s hrano dolgoročno zanesljivejši. Svojo poslovno strategijo so usmerili v razvijanje odnosov z domačimi kupci, ki si želijo zdrave in kakovostne hrane. Tržna zanimivost in dodana vrednost visokokakovostnih ekoloških živil v Sloveniji namreč stalno raste.

Uničujoči sistem kmetijskih subvencij kmete sili, da orjejo barjanske travnike in na njivah sejejo travo. Davkopllačevalci tako za drag denar dobimo travnato monokulturno puščavo namesto biodiverzitetno vrhunskega travnika.²⁷

Strategija

Strategija podaja odgovore na vprašanje, kako bo skupnost prišla do vizije – po kateri poti in s kakšnimi sredstvi. Do cilja lahko vodijo različne poti, najbolj logična pa je tista, ki **gradi na prednostih in minimizira pomanjkljivosti v lokalnem okolju, hkrati pa izkorišča priložnosti in se izogiba nevarnostim, ki prihajajo od zunaj.**

Skupnost, ki se želi razvijati na trajnosten način, svojo razvojno strategijo zasnuje z upoštevanjem **življenjskih virov v lokalnem okolju**. Poleg načina njihovega **upravljanja** v strategiji opredeli tudi njihovo **varovanje** in način **krepitev svoje suverenosti pri njihovem upravljanju**.

Umna izbira finančnih modelov in virov

Pasti razvojnega načrtovanja

Pri načrtovanju prihodnosti je pomembno upoštevati zunanje dejavnike in usmeritve širše skupnosti (države, EU, globalne dogovore, kot je npr. podnebni sporazum). Velika past, ki preži v procesu strateškega načrtovanja, pa je posvečanje prevelike pozornosti virom financiranja oziroma ravnanje po njih (angl. *funding driven planning*). V bolj ali manj oddaljenih političnih in administrativnih centrih pripravljajo čedalje kompleksnejše programe, ki naj bi z različnimi shemami subvencij usmerjali razvoj podeželja, gospodarstva, ljudi itd. V procesu načrtovanja je potrebno kritično presoditi, ali ti programi lahko zadovoljijo resnične potrebe skupnosti ali pa ji morda celo škodujejo.

Z upoštevanjem neposrednih in vseh zunanjih stroškov v celotnem življenjskem ciklu projektov je potrebno poiskati najprimernejše modele financiranja in takšne načine uporabe finančnih virov (nacionalnih, evropskih ter drugih javnih in zasebnih skladov), da bodo prispevali k izgradnji blaginje skupnosti. Razmislek o finančnih virih in o tem, kako jih uporabiti, naj pride na vrsto šele takrat, ko je vsebinski del načrtovanja že opravljen.

Za skupnost, ki ima cilje, je denar sredstvo za njihovo doseganje. Brez dogovorjenih ciljev skupnost postane orodje za doseganje ciljev nekoga drugega.

²⁷ Jančar, Tomaž. 2014. Uničujoči vpliv kmetijske politike na travniške ptice. *Svet ptic* 20, št. 02 (junij 2014). Dostopno prek: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-070JS1XO/3403b505-63e1-49d5-a2eb-9df15911cd80/PDF>.

Za dozorele ideje se denar vedno najde

Klasičnim finančnim virom, kot so bančni krediti in javnofinančne sheme (slednje vsebinsko le počasi sledijo načelnim političnim usmeritvam v zeleno, z viri gospodarno in konkurenčno nizkoogljično gospodarstvo in trajnostno družbo), se v zadnjih letih pridružujejo **alternativni viri financiranja**, ki so bolj prilagojeni potrebam skupnostnih projektov. Takšna primera sta množično financiranje (angl. *crowdfunding*) in skupnostno delničarstvo (angl. *community shares*). Za oba je značilno sodelovanje velikega števila (malih) vlagateljev, kar povečuje verjetnost, da bodo sredstva porabljena v skupnem interesu.

V občinah se porajajo tudi iniciative za **participatorni proračun** oziroma razporejanje dela proračunskega denarja tako, da o njegovi porabi neposredno sodočločajo občanke in občani.

Usposobljenost in aktivnost

Skupnostno upravljanje z življenjskimi viri na vzdržen in večnamenski (za doseganje okoljskih, ekonomskih in socialnih ciljev) način ni mačji kašelj. Zahteva **razgledanost** na področju tradicionalnih in sodobnih trajnostnih trendov ter različna **znanja in kompetence** (tehnična, organizacijska, finančna, socialna, računalniška, umetniška, na področju vodenja skupinskih procesov ipd.).

Usposabljanje – učenje, nadgradnjo znanja in njegov prenos – lahko skupnost v okviru **vseživljenjskega učenja** spodbudi s ciljanim štipendiranjem, z organizacijo izobraževanj, s predstavitvami dobrih praks, z izvajanjem informacijskih in promocijskih aktivnosti v šolah, z vzpostavljanjem informacijskih portalov, s spodbujanjem medgeneracijskega sodelovanja ipd. Del takšnega usposabljanja sta tudi **spodbujanje aktivnega sodelovanja** članov skupnosti ter **krepitev skupnostne zavesti** (pripadnosti, povezanosti, solidarnosti) in **avtonomnega razmišljanja**.

Nič ni močnejšega od zamisli, katere čas je prišel.
(Victor Hugo)

Participatorni proračun v občini Ajdovščina

V občini Ajdovščina so občani v proračuna za leti 2017 in 2018 na participatorni način – z oblikovanjem in izbiro pobud »od spodaj« – uvrstili 31 projektov v skupni višini 360.000 EUR.

Skupnosti, ki želijo za svojo blaginjo poskrbeti s suverenim upravljanjem z življenjskimi viri v svojem okolju, se morajo za to stalno in sistematično usposablјati.

Naj te ne skrbi, če napreduješ počasi; boj se le, da ne obstaneš.
(Kitajski pregovor)